

Predstavljanje časopisa Cris

Skuhala Karasman, Ivana

Source / Izvornik: **Filozofska istraživanja, 2012, 32, 383 - 384**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:261:339585>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

Filozofski život

Javna tribina »Suvremene rasprave o teizmu i ateizmu«

Javna tribina pod nazivom »Suvremene rasprave o teizmu i ateizmu« održana 14. studenog 2011. u svečanoj dvorani Filozofskog Fakulteta u Osijeku, s početkom u 18:00 sati. Na tribini su sudjelovali doc. dr. sc. Željko Senković – ujedno i voditelj Odsjeka za filozofiju u Osijeku, povjesničar dr. sc. Stanko Andrić i teolog dr. sc. Ivica Šola. Tribinu je uvodnom riječi otvorio doc. dr. sc. Željko Senković podsjetivši na svrhu javne tribine kao mjesta koje ne treba služiti iskazivanju pukih književnih i akademskih stavova, već kao poziv na zajedničko razmišljanje. Treba početi od činjenične teze kako su u današnjici ateisti i vjernik zapravo uvijek u određenom međudnosu. Antropološki gledano, ljudi su bića bez korijena i bez zavičaja, te uvijek teže određenoj transcendenciji i spoznaji. Jedan vid toga svakako su vjera i religija. Također, u uvodnoj riječi tematizirano je kako je određeni filozofski vid »pobožnosti« danas bitno stavljen u stranu, a termini kao *vjera* i *nevjera* shvaćeni su kao puke oznake s isključivim *da* ili isključivim *ne*. Jedna od polaznih točaka (o čemu se na tribini i naknadno raspravljalo) bila je također kritika agresivnih i scijentističkih ateizama, kao npr. ateizam Richarda Dawkinsa – koji su isključivi i nisu otvoreni za pravi dijalog.

Nadovezao se dr. sc. Stanko Andrić, naglašavajući kako nije povjesničar religije niti povjesničar ateizma, no ima iskustva u istraživanju srednjovjekovnih svetaca i literature o ateizmu. Početni stav dr. sc. Andrića bio je kako je ateizam svakako jednako važan kao i religija, te da ateizam može biti promatran kao nešto sveobuhvatnije i temeljnije od same religije. Kao svjetonazorsku dijagnozu o percepciji ateizma u Hrvatskoj, dr. Andrić je otvoreno iznio činjenicu kako je ateizam u suvremenoj Hrvatskoj još uvijek prilično tabuiziran i tretira se kao nešto »neobično«, osobito u javnoj sferi života. Privatno živjeti kao ateist je nešto što nije neuobičajeno, no službeno i u javnoj sferi izjasniti se kao ateist – to je rijetkost, a

javnost na takva izjašnjenja najčešće gleda začuđeno. Zbog toga se često poseže za raznim »umanjenicama«, koje to zapravo i nisu – tako se ljudi izjašnjavaju jednostavno kao »nisam vjernik«, a također se javlja i kriva upotreba termina *agnostik*, koji je vrlo često pogrešno promatran kao nekakva umanjena za pravi ateizam. Andrić brani tezu da je ateizam nešto potpuno legitimno i suvislo, čak epistemološki vjerodostojnije i superiornije nego bilo koja religijska vjera.

Izlaganje se temeljilo na dokazivanju triju teza o ateizmu: 1.) ateizam nije nikakva povijesna novost, nego nešto što ima bogatu tradiciju i povijest; 2.) ateizam nije u moralnom smislu manje vrijedan od religijske vjere; 3) ateizam nije niti duhovno manje bogat od religijske vjere. Što se tiče dokazivanja prve teze o povijesnoj tradiciji ateizma – mora se početi za najstarijim povijesnim korijenima ateizma. To nas vodi preko prosvjetiteljstva i renesanse, tj. ateizam se u svojem »legitimnom« i službenom obliku prvi puta javlja u doba europskih znanstvenih revolucija za vrijeme renesanse. Andrić naglašava kako treba primijetiti čvrstu vezu ateizma i kasnijeg prosvjetiteljstva, upravo zbog vođenja Kantovom krilaticom *Sapere aude!*, kao i prosvjetiteljskog napora za emancipaciju čovjeka od vlastitih samostvorenih utvara i spoznajnih ograničenja. No, čak ni europska renesansa nije prvo javljanje ateističke misli i ateističkog pogleda na svijet. Prva čvrsta formulacija ateizma nalazi se kod starih Grka, gdje se ateizam pojavljuje u obliku *kritike mitološke misli*, tj. borbe za racionalno promišljanje svijeta oko sebe. Druga stavka, o moralnoj jednakopravnosti ateizma s religijom, tiče se popularne predraščade kako su religijske vjere i crkve jedino što drži čovječanstvo da potpuno ne potone u barbarstvo i nemoral. Andrić drži da stvari nisu ni približno tako jednostavne, te da se unutar dijaloga vjere i ateizma prije svega treba jasno odrediti i usuglasiti oko toga što je zapravo *moral*, što je često u raspravama vrlo nejasno. Također, treba uzeti u obzir da se (s filozofskog i povijesnog stajališta) vjerski rituali i zapovijedi kojima se neka vjerska

zajednica drži pod nadzorom ne trebaju miješati s pojmom morala. Zatim je bilo govora o trećoj tezi – duhovnoj vrijednosti i bogatstvu ateizma. U svakodnevnom razmišljanju često se polazi od popularnog i krivog shvaćanja pojma *duhovnosti*, unutar kojeg je duhovnost najčešće apriori shvaćena kao vjerska duhovnost. Ta svojevrsna degradacija pojma duhovnosti završava u banalnosti – npr. tom analogijom lako možemo ustvrditi da bilo koja bogobojazna kućanica ili činovnik imaju duhovno bogatiji život od filozofa i mislilaca koji su se za života izjašnjavali kao ateisti, kao npr. Arthur Schopenhauer, Bertrand Russell, a i mnogi drugi. *Mišljenje* je također vrlo bogat vid duhovnog života i duhovnosti, koji je kao takav potpuno legitiman i nije nužno vezan s bilo kakvom religijskom vjerom.

U završnom dijelu sesije izlagao je dr. sc. Ivica Šola koji se nadovezao na prethodno izlaganje te ustvrdio kako se treba otvoreno suočiti s činjenicom da kršćanstvo na određen način živi od ateizma, jednako koliko i ateizam živi od kršćanstva, upravo zbog vječne polemike i uvijek prisutnog dijaloga. Šola polazi, kako sam kaže – trećim putem, i tvrdi da je sam ateizam zapravo određeni *katarzični* moment kršćanstva. Tvrdi kako treba primijetiti da brojni ateisti i agnostici (među kojima su bili i slavni filozofi) nisu naprosto »bezbožni«, već se često izjašnjavaju kako im niti jedna konkretna formulacija boga ne odgovara, te ih konstatiraju kao suviše banalne ili jednostavno nedovoljno vrijedne za pojam božanstva. Dobar primjer za to pruža Ludwig Wittgenstein. Nadalje, Šola je u izlaganju zastupao tezu kako je samo kršćanstvo počelo svoj život kao određena vrsta ateizma – jer kršćanstvo kroz svoju povijest nikada nije težilo biti religija, nego biti Istina. Kršćanstvo je u povijesti prva religija koja ustaje protiv svih apsolutizacija koje nisu *apsolutne* (npr. idola i antropomorfnih božanstava poput Zeusa) – u tom vidu kršćanstvo može biti promatrano kao svojevrsni ateizam. Također, treba se oduprijeti popularno-znanstvenim argumentacijama i tlapnjama o bogu kojeg se može ili mora dokazati, jer boga kojeg se može »znanstveno« u eksperimentu dokazivati, uopće nije bog. Prema Šoli, *bog* je pojam koji je sadržan u vječnom traženju – zbog toga je npr. Friedrich Nietzsche sa svojim žestokim kritikama kršćanstva zapravo izuzetno plodotvoran za pojam boga i svojevrsni je »osloboditelj kršćana« jer je omogućio bogu da *pleše*, oslobodivši ga dogmatskog fundamenta. Sam pojam boga mora biti slobodan i uvijek biti u traženju, nikada ne smije biti materijaliziran. Rođenje samog ateizma Šola vidi upravo u unutarnjem ustrojstvu kršćanstva, čiji se sastavni dijelovi mogu navesti kao: razum, kult i *caritas* (lat. ljubav).

Kad kršćanstvo postane *odvratno*, tj. kada razina vjere i *caritasa* postane neujednačena, upravo tu nastupa ateizam. Ukoliko vjera potisne *caritas* i moralitet, dolazimo do praznog kulta koji kao reakciju rađa ateizam, koji djeluje kao pročišćavajuća snaga koja vraća *caritas*, te uvijek iznova oštro podsjeća na opasnosti moguće ispraznosti samog kršćanstva, ukoliko postane običan kult. Ako moralitet i *caritas* prevagnu i potisnu vjeru, dolazimo do hegelovskog objašnjenja vjere i religije kao pukog spoznajnog procesa u realizaciji svijesti o slobodi, što također nije ispravno. Ostatak izlaganja Šola je usmjerio na govor o zajedničkom terenu i zadatku ateista i vjernika, u što spada raskrinkavanje »lažnih bogova« i borba protiv agresivnih i isključivih scijentističkih gledišta koja boga uvijek uzaludno pokušavaju predmetno »dokazati«, pri tome ga zatvarajući u krug materijalnoga postojanja. Treba zajedno raditi na oslobađanju pojma boga od različitih predmetnosti, jer se boga tako ne može promišljati. Također, treba biti svjestan razlike između znanosti i scijentizma. Vjernik i ateist imaju zajednički teren, a to je vječna potraga koja je izvan granica bilo kakve predmetnosti, kao i borba protiv scijentističke zbilje koja čovjeka reducira na organski eksperiment i delegitimizira bilo kakav govor koji nije nužno popraćen eksperimentom. Takvo gledište nas dovodi u prostor bez pjesničkog i političkog govora, kao i mnogih drugih vrsta govora mišljenja – a to je teren na kojemu se ni vjernik ni ateist ne mogu dobro osjećati.

Po završetku izlaganja, uslijedila je plodna rasprava koju je moderirao Željko Senković.

Slaven Lendić

Sastanak istraživačke Mreže za povijest znanosti i tehnologije u jugoistočnoj Europi

U Ateni je 4. veljače 2012. održan prvi tematski sastanak istraživačke Mreže (*Network*) u području povijesti znanosti i tehnologije, za formalno i računalno povezivanje istraživača iz zemalja članica u jugoistočnoj Europi, u okviru europskog programa *Hephaestus* (FP7, RegPot1, 2008). Europski program formalno je povezan sa sljedećim institucijama u Grčkoj: Institute for Neohellenic Research/National Hellenic Research Foundation and Department of Education; University of Athens,

na tragu temeljnih grčkih interesa u poljima povijesti, filozofije i didaktike znanosti i tehnologije (Programme of History, Philosophy and Didactics of Science and Technology in Greece).

Na programskom sastanku u Ateni sudjelovalo je 9 predstavnika iz institucija Mreže, dvoje suradnika iz Francuske te predstavnik UNESCO-ovog ureda u Veneciji. Na sastanku su predstavnici zemalja članica kratko predstavili stanje razvoja povijesti znanosti i tehnologije u svojim zemljama, u raspravi su kritički evaluirane prezentacije, te definirane perspektive razvoja *Mreže*. Odlučeno je da se pristupi formalnom uklanjanju *Mreže* zemalja jugoistočne Europe u regionalnu »UNESCO Network for the History of Science in South-eastern Europe«.

Mreža je formalno započela bilateralnim istraživanjima između Grčke i Turske, pa su pristupali suradnici redom iz zemalja jugoistočne Europe: Srbije, Rumunjske, Bugarske i Hrvatske. Mreža je stvarno zaživjela 1999. godine kada su pokrenute digitalne i tiskane *Newsletter* (*Vijesti – crtica*) na engleskom jeziku, umrežujući rezultate i vijesti iz povijesti znanosti i tehnologije. Napose se objavljuju aktualni događaji lokalno-nacionalnog karaktera ili regionalnog dosega u zemljama članicama. Od 1999. objavljenih je na *webu* 15 brojeva *Newsletter* do sada, a otisak se šalje u 100 ustanova u svijetu (<http://www.hpdst.gr/publications/newsletter>). Hrvatska je više od tri godine u ovome projektu i *Mreži* preko vijesti iz povijesti i filozofije znanosti, suradnjom i perom Tomislava Petkovića (FER, Sveučilište u Zagrebu). Osnovica i ulaznica T. Petkovića u *Mrežu* jest njegovo uzastopno sudjelovanje s prilogima na tri posljednja svjetska kongresa iz povijesti znanosti (México City, 2001.; Peking, 2005.; Budimpešta, 2009.). Na tim je kongresima uspostavio kontakte s povjesničarima i znanstvenicima iz Meksika, Kine, Rusije, SAD, Indije, Japana, Velike Britanije, Grčke, Turske, Danske, Srbije, Mađarske, Francuske, Italije, Rumunjske.

Najveći uspjeh *Mreže* je pokretanje novog međunarodnog časopisa za povijest znanosti i tehnologije *Almagest* u 2009. godini. Novi časopis *Almagest* (od 2010. izašla 4 broja, dvo-godišnjak, članci na engleskom ili francuskom jeziku, izd. *Brepols*, Belgija) objavljuje povijest znanstvenih ideja, s naglaskom na regiju i najnovija istraživanja (<http://www.hpdst.gr/publications/almagest>). Međunarodni uređivački odbor *Almagesta* broji 18 članova iz europskih zemalja, te Kine i SAD-a. Član uređivačkog odbora iz Hrvatske jest Tomislav Petković, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska.

Komentari o stanju povijesti znanosti u zemljama – članicama Mreže

Turska. Sveučilište u Istanbulu je 1982. osnovalo Zavod za povijest znanosti koji je djelovao do 1989. u sklopu Odjela za filozofiju. Od 2009. samostalno djeluje Odjel za povijest znanosti. Tursko Društvo za povijest znanosti osnovano je 1989., a izdaje i svoj časopis na turskom gdje prevladavaju teme iz otomanskog razdoblja, republikanskog, te teme o povijesnom razvoju znanosti između Europe i Azije.

Rumunjska. Postoji »Rumunjski odbor za povijest i filozofiju znanosti i tehnologiju« pod okriljem rumunjske akademije znanosti (*Academia Romana*) koja izdaje časopis *Noesis*. Njeguje se povijest astronomije u okviru europskog projekta za astronomiju u kulturi (*SEAC = European Society for Astronomy in Culture*), a osnivači su Grčka i Rumunjska.

Na Sveučilištu Craiova, u okviru Odjela za fiziku postoji predmet »Povijest fizike« na 2. godini studija. U povijesti znanosti poznat je Bohr–Procopiu magneton (Stefan Procopiu (1890–1972), rumunjski fizičar).

Srbija. Povijest znanosti u Srbiji započela je u drugoj polovici 19. stoljeća (B. Knežević), a kao znanost zasnovao ju je Milutin Milanković (1879–1958) pod imenom »Povijest znanosti i tehnike u Srbiji«. Milanković se pod utjecajem njemačke kulture posvetio istraživanju povijesnih pogleda na egzaktnu znanost matematike, astronomije i fizike. Suvremenu povijest znanosti u Srbiji nastavljaju SANU, Centar za međudisciplinarna istraživanja Sveučilišta u Beogradu, poznati muzeji (Nikola Tesla, Jovan Cvijić) te specijalizirane galerije. Na sveučilištu postoji predmet »Povijest znanosti«. Najnovija izdanja povezana su s povijesnim vezama razvoja znanosti između Srbije i Grčke, te Srbije i Rusije.

Bugarska. U drugoj polovici 20. st. osnovani su Nacionalni politehnički muzej i Palača fizike, da bi se u tome okviru formirao Muzej za povijest fizike (nosi ime M. Borissova od 2000.). U povijesti znanosti dominira povijest fizike, što se napose njeguje u okviru poznatog Instituta za fiziku čvrstog stanja (danas nosi ime G. Nadjakov) u okviru Bugarske akademije znanosti. Na Sveučilištu Sofija predaju se kolegiji iz povijesti fizike i povijesti znanosti. Institut za balkanske studije pridonosi povijesti znanosti, a vrlo je popularan časopis *Nauka/Science* edukativnog karaktera. Najpoznatiji bugarski fizičari su Georgi Nadjakov (1896–1981), poznat u istraživanju materije u stanju 'fotoelektričnosti' (tzv. *photoelectret*) i Milko Borissov (1921–1998), poznati sveučilišni predavač i istraživač u po-

ljima elektro-akustiko-optike i fizike čvrstog stanja.

Grčka. Povijest znanosti razvija se na povijesnoj crti od antike, gdje se uočava trijada: stara Grčka – Bizantski period (Aleksandrovo nasljeđe) – moderna Grčka. Povijest znanosti, kao moderna znanost, ustanovljuje se sredinom 19. stoljeća u Grčkoj, a novo doba ima ljevičarsko razdoblje u 70-im godinama 20. stoljeća, te novogrčka osvjetljavanja i međudisciplinarna istraživanja u povijesti, epistemologiji i podučavanju znanosti. Grčki se povjesničari znanosti danas suočavaju s pitanjima zašto podučavati povijest znanosti i tehnologije, problemima podjela na 'unutrašnjju' i 'vanjsku' povijest znanosti, revolucijama ili kontinuitetu u njoj, do popravljivanja slike znanosti i znanstvenika u društvu, s ciljem poimanja znanosti kao fundamentalnog dijela svjetske kulture. Sadašnja *Mreža* za povijest znanosti i tehnologije u jugoistočnoj Europi plod je aktualne grčke inicijative u Ateni.

Hrvatska. Hrvatsku resi karakteristična asimetrija: postoji duboka sveučilišna tradicija povijesti znanosti, ali još uvijek nije formalno ustanovljeno Hrvatsko društvo za povijest znanosti i tehnologije. Na Sveučilištu u Zagrebu i 6 ostalih sveučilišta novijeg doba, te napose u HAZU (JAZU) u njegovim zavodima i odjelima, njeguje se povijest znanosti i tehnologije. Autor ovog osvrtu je u Ateni dao kratki pregled povijesnih činjenica: od Dominikanaca u Zadru (14. st.), Sveučilišta u Zagrebu (od 1669.), rektorskog govora F. v. Markovića (ak. god. 1881/82.), doprinosa J. J. Strossmayera (osnivanje JAZU, 1861.), aktualnog ustroja HAZU, do pregleda institucija i časopisa za suvremeno razdoblje povijesti znanosti u Hrvatskoj. Ovo predavanje, kao i ona ostalih predstavnika zemalja članica, snimljeno je i obrađeno u obliku trominutnog filma. Postoji na internetu, na adresi <http://youtu.be/rr02otg3aSk> (Prof. Dr. Sc. Tomislav Petkovic, History of Science and Technology in Croatia).

UNESCO, Venice Office for Science and Culture. Dr. D. Poletto, asistent–specijalist za znanstvene programe, napose je upozorio na nužnost »diplomacije u jeziku« u osjetljivim znanstvenim formulacijama u *Mreži*, npr. nije dobro reći 'Serbian science' ili 'Greek science'. Prava je formulacija 'Science in Serbia' ili 'Science in Greece'. UNESCO čvrsto zagovara mir, stabilnost i održivi razvoj u zemljama regije jugoistočne Europe, a vrlo su poželjne mreže u temeljnim znanostima (seizmologija, astronomija, matematika i fizika) te jako povezivanje između znanosti i industrije (gospodarstva). UNESCO cilja široj gradnji novih oblika znanstvene suradnje, od bilateralnih do Paneuropskih te onih iznad Europe, s partnerima poput SAD ili drugih kontinena-

ta. Dr. D. Poletto je kao promatrač i komentator toplo preporučio formalni ulazak *Mreže* iz povijesti znanosti zemalja jugoistočne Europe u UNESCO-ovu mrežu projekata i programa, te dao korisne upute za *Pismo namjere* u tome smislu.

U diskusiji su predložene i zanimljive teme u povijesti znanosti: »Science and Cold War«, »Science and Literature«, »Scientific Nobel«, kao buduće radionice u *Mreži* ili temati u časopisu *Almagest*.

Tomislav Petković

VI. Mediteranski korijeni filozofije

U organizaciji Hrvatskoga filozofskog društva i Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu održan je od 29. do 31. ožujka 2012. u Staroj gradskoj vijećnici (Split) šesti simpozij *Mediteranski korijeni filozofije*.

Uvodne riječi uputio je Mislav Kukoč, podsjećajući na važnost Mediterana kao kolijevke zapadno-europske filozofije i znanosti, te ističući značaj filozofskog promišljanja mediteranskog multikulturalizma u kontekstu aktualnih međucivilizacijskih napetosti, s ciljem otvaranja novih mogućnosti dijaloga i pomirenja. Milan Jurina u kratkim je crtama opisao lik i djelo Nikole Skledara, nedavno preminulog sociologa, filozofa i kulturologa, čijoj je uspomeni posvećen jedan tematski blok ovogodišnjeg simpozija. Naglasio je Skledarove iznimne doprinose hrvatskom duhovnom stvaralaštvu, kojima tek slijedi daljnje primjerenno vrednovanje. Marko Trogrlić ukazao je na kontinuitet i posebnost ove manifestacije u Hrvatskoj, povezane s razvojem i osnaživanjem Odsjeka filozofije još mladog splitskog Filozofskog fakulteta, te izrazio uvjerenje u daljnji plodonosni rad. Uvodne govore završila je Maja Munivrana, u ime gradonačelnika proglasivši simpozij otvorenim.

Radni dio simpozija i prvi tematski blok otvorio je Esad Čimić (Zagreb), ističući iznimne domete Skledarovog opusa, koji uključuju utemeljenje socijalne antropologije i sociologije kulture na hrvatskom prostoru, te bogate doprinose multidisciplinarnom pristupu u proučavanju religijskog fenomena. Najavio je posthumno objavljivanje Skledarova djela *Sociologija kulture*, opisujući ga kao bogato skladište ideja koje služi kao potvrda trajne

vrjednosti rezultata duhovnoga stvaralaštva. U izlaganju »Filozofija života Nikole Skledara« Mislav Kukoč (Split) opisao je Skledarovo nastojanje da ukaže na bitnu i neraskidivu vezu filozofske i društvene sfere čovjekova života, kao i na važnost utemeljenja odnosa između filozofije i društvenih znanosti, nužnosti njihove povezanosti i upućenosti na međusobnu suradnju. Praktično vrelo filozofiranja, kao traganja za životnom mudrošću, Skledar nalazi u životu samom, ispunjenom problemima i suprotnostima koje u čovjeku bude potrebu za samorazumijevanjem i tumačenjem vlastita opstanka. Lino Veljak (Zagreb) ukazao je na trag koji je Skledar ostavio na mediteranski prostor kao predavač u Rijeci i Zadru, sudionik u brojnim međunarodnim aktivnostima Hrvatskoga filozofskog društva i autor impresivnog opusa u kojem je interdisciplinarnim pristupom obrazložio teme iz filozofije, sociologije, antropologije, kulturologije i religiologije. Mladen Labus (Zagreb) predstavio je Skledarov doprinos utemeljenju sociologije kulture kao znanstvene discipline, koja u tako kompleksnom i sustavnom obliku u hrvatskoj sociološkoj misli do njega nije postojala. Kultura je definirana kao proizvodnja uvjeta smislenog opstanka, kroz koju se mišljenje ujedinjuje s etičkom praksom. »Kako percipirati zagonetku bitka?« naziv je predavanja Dafne Vidanec (Zaprešić) u kojem je polemizirala o Skledarovoj koncepciji sfere transcendencije, povlačeći paralele između ovog mislitelja i Charlesa Taylora, s obzirom na viđenje čovjeka kao bića u čijoj je naravi promišljanje vlastite težnje prema transcenciji. Željko Škuljević (Zenica) završio je ovu sesiju izlaganjem »Mediterska(e) kultura(e) – čovjekova zaigranost između ljubavi i smrti«. Kritizirajući jednoznačno, linearno tumačenje mediteranske kulture, Škuljević je u Skledarovoj filozofiji otkrio kompleksnost spomenutog fenomena i nesvodljivost mediteranskoga čovjeka na općeprihvaćen stereotip. Razmatrajući egzistencijale ljubavi i smrti, Skledar je afirmirao čovjeka kao otvoreni sustav postojanja koji se odnosi spram sebe i svijeta, kao neminovnog sudionika tragičke igre i komedije svoga prolaznog postojanja; kao stvaralačko biće koje konstantno teži svome punom ozbiljenju. Uslijedila je rasprava o važnosti sjedinjenja aristotelovskog *vita contemplativa* s *vita activa*, nadahnuta Skledarovom praktičnom zauzetosti mijenjanjem i unaprjeđenjem svoje životne sredine.

Iduću sesiju predavanja započeo je Pavo Barišić (Split/Zagreb) kritikom prevladavajuće apstrakcije pojma europeizacije na puko prilagođavanje standardima Europske unije, ukazujući na njegovu slojevitost i širinu. Oslanjajući se na Hegela, Husserla i Rittera,

univerzalno primjenjivu srž europske misli vidi u ideji slobodne i na ljudskim pravima zasnovane samovladavine jednakih građana koja svoje začetke nalazi u filozofskim promišljanjima starih Helena. U predavanju »Mediteran kao paradigma: multikultura vs. monokultura i kontroverze u dobu globalizacije« Sulejman Bosto (Sarajevo) pošao je od povijesne uloge Mediterana u oblikovanju duhovnog lika Europe, te se nastavio na središnji problem globalizacijske epohe – konflikt između monokulturalne, organske slike kulture i slike kulturnog umrežavanja u kojemu iskrsavaju pitanja identiteta i autentičnosti. Ocrtao je nove modele interkulturalnosti i transkulturalnosti kao poticaje otvorenom procesu razvijanja razumnog dijaloga između kultura. Izlaganjem »Pladoyer za zvonik« Enis Zebić (Zagreb) kritizirao je pejorativnu upotrebu termina kampanelizam kao suprotstavljenog univerzalizmu. Istakao je važnost njegove pozitivne rehabilitacije kao nužnog lokalnog otpora devastacijskim i predatorskim projektima loše modernizacije, dajući primjer aktualnih prosvjeda na Cvjetnom trgu kao poruku etabliranja građanske svijesti o potrebi očuvanja javnog interesa.

Treću sesiju predavanja otpočeo je Saša Horvat (Split) prikazom razvoja pojma zaborava kroz predplatonске tekstove Homera, Simoniada i Hesioda, prelazeći potom na analizu odnosa pojmova zaborava i vremena u Platonovim dijalozima. Platonov anamnesis predstavlja proces učenja, filozofskog traženja znanja koje je duša jednom posjedovala i u tom kontekstu otvara se nova mogućnost pogleda na Heideggerovu optužbu da je »metafizika od samog svog početka zaboravila bitak«. Vladimir Rismondo (Osijek) izložio je arhajsko tumačenje pojma vrline kao neapstrahirane izvrsnosti individue koja se poistovjećuje sa statičnim parametrima fizičke ljepote izražene u umjetničkoj formi kourasa i kontrastirao ga aristotelovskom razumijevanju iste kao posredničke kvalitete među dvama ekstremima, razvidne u klasičnoj skulpturalnoj formi atleta. Nataša Škuljević (Zenica) svoj prvi nastup na simpoziju obilježila je izlaganjem »Bilo jednom u Aleksandriji. Hipatija: tragedija u dva čina« u kojem preispituje tragičnu sudbinu posljednje grčke novoplatoničarke, koja je svojevremeno doživjela osudu od strane fanatičnih dogmatičara. Autorica je ukazala na potrebu prevrednovanja Hipatijinog opusa, u kojemu se prepleću egzaktna matematička znanja s mističkim spekulacijama o božanskoj prirodi. Hrvoje Relja (Split) zatvorio je ovu sesiju izlaganjem rješenja prividnog paradoksa u tomističkoj interpretaciji ljudske težnje za srećom, konačno ostvarivoj jedino u zrenju Božanske biti. Tvrdnja da naravna

težnja ne može biti uzaludna, iz koje proizlazi zaključak o univerzalnoj mogućnosti umnog stvorenja da dosegne spoznaju Boga, ne ništi Tominu koncepciju o potrebi intervencije nadnaravne Božje milosti za ostvarenje tog cilja.

Ivan Zelić (Split) nastupio je predavanjem »Širenje i razvoj tomističke filozofije u Sjevernoj Americi u 20. stoljeću«. Autor je dao sažeti prikaz različitih pravaca američkog tomizma, na čiji je razvoj najznačajniji utjecaj ostvarilo dugogodišnje prisustvo dvojice u svijetu vodećih tomističkih filozofa, Franca Étiennea Gilsona i Jacquesa Maritaina. Ivana Tomić Ferić (Split) prikazala je filozofijsko-estetičke refleksije o fenomenu glazbe u djelima hrvatskih renesansnih autora, poput Petrića, Skalića, Monaldija i Gučetića. Iako je estetika kao filozofska disciplina utemeljena tek sredinom 18. stoljeća, renesansna promišljanja o prirodi, ljepoti i smislu glazbe, te uvjetima njezinog stvaranja i primanja služe kao početne premise za problematiziranje suvremenih pitanja estetike glazbe, kao što su problem značenja u glazbi, potreba definiranja njene odgojne komponente i ideja glazbene auto/heteromnosti. Krešimir Čvrljak (Zagreb) pozabavio se dugim nizom plagijata i kompilacija kroz pisanu povijest čovječanstva, navodeći mnoštvo autora kod kojih nalazimo prepisane fragmente tuđih djela. Demokrit, Pitagora, Platon, Agripa, Boetije, Giordano Bruno i Frane Petrić samo su neki od njih. Posljednju sesiju prvoga dana simpozija zatvorio je Davor Balić (Osijek) izlaganjem »Frane Petrić (nije autor spisa *Oracula et vaticinia!*« Rezultati Balićevog istraživanja svjedočanstva njemačkog leksikografa Christiana G. Jöchera o creskom renesansnom filozofu Petriću navode na pomisao da Petrić nije autor spisa *Oracula et vaticinia* kako su Giusto Fontanini, Pietro Donazzolo, Šime Jurić, Ljerka Schiffler i drugi pretpostavljali. Naime, otkrivena je mogućnost da su postojala trojica učenjaka istih imena i prezimena – Franciscus Patricius, od kojih bi onaj podrijetlom iz Slavonije mogao biti istinski autor spomenutog spisa.

Drugi dan simpozija započeo je predavanjem Marka i Klaudije Vučetić (Zadar) o odnosu Aristotelovog i Augustinovog poimanja prijateljstva. Augustin obogaćuje Aristotelov antropološko-teleološki uvid metafizičko-teološkim kategorijalnim određenjem, smještajući prijateljstvo u kontekst Božje milosti, te tako otvarajući mogućnost pretpostavke prijateljskog odnosa između čovjeka i Boga. Miroslava Vučko (Pula) istražila je veze Freudovih koncepata s idejama antičke grčke filozofije, te mitološko porijeklo pojmova *eros* i *thanatos*. Josip Mužić (Split) prikazao

je ulogu marksizma, Freudove i Reichove teorije psihoanalize, te Kinseyevog Instituta za istraživanje seksa u razvoju pretpostavki za nastanak seksualne revolucije šezdesetih godina dvadesetog stoljeća. Upozorio je na opasnosti komercijalizacije i banalizacije seksualnosti kao aktualnih problema koje je iznjedrio uspjeh ovog društvenog preokreta u posljednjih pedeset godina. Marijana Kolednjak (Varaždin) izlaganjem »Martha Nussbaum i suosjećanje« ocrtala je težnju ove renomirane američke filozofkinje za konstitucijom univerzalnog sustava vrijednosti koji bi promicao jednakost šansi svih ljudi da realiziraju svoje sposobnosti kao ljudskih bića. Čovječnost definira kao put osjećaja, pri čemu je temeljni socijalni motiv suosjećanja prikazan kao empatijska identifikacija nužna za stvaranje modela pravednog međuljudskog postupanja. Tematski blok je zaključila Marina Kuzmanić-Petreš (Split) pozabavivši se uzajamnom ovisnosti kolektivnog i pojedinačnog faktora u proizvodnji osjećaja pripadnosti mediteranskom kulturnom krugu. Bit Mediterana vidi u mogućnosti posredovanja između različitih kulturnih areala, pri čemu je nužno iznaći balans između pritiska za homogenizacijom društva i potrebe očuvanja jedinstvenog osobnog i nacionalnog identiteta.

Drugu sesiju otvorio je Ljudevit Hanžek (Split) analizom različitih oblika skeptičkih hipoteza sna i zlog demona koje je Descartes iznio u svojim *Meditacijama*. Ocjenom standardnih kritika na njihov račun, Hanžek dolazi do zaključka da su njihove pretpostavke, unatoč određenim zamjerkama, relativno plauzibilne, što ih čini iznimno tvrdokornim i aktualnim izazovima mogućnosti znanja. Spahija Kozlić (Zenica) obrazložio je odgovor na prividnu kontradikciju u Kantovoj kovani 'tehnika prirode'. Pozivajući se na Raymonda Weyersa, zaključuje da on ima isključivo regulativnu upotrebu, jer je pojam o stvarima kao prirodnim svrhama doznačena funkcija principa koji vodi saznanje bez obzira što ne postoji njegov objektivni realitet. Dragan Poljak (Split) prikazao je dva rada nastala u suradnji s kolegama Franjom Sokolićem i Mirkom Jakićem, u prvom se osvrćući na put razvitka suvremene fizike s čijim se kvantnim teorijama javlja potreba za ponovnom sintezom filozofske i prirodnoznanstvene problematike. U drugom povlači paralelu između Nikole Tesle i Michaela Faradaya ističući posvećenost eksperimentu kao temeljnom izvoru novih znanstvenih spoznaja. Iako je cijenio jasnoću i rigoroznost matematičke formulacije, Tesla se postavio kao oponent znanstvenicima koji podređuju eksperimente matematičari, konstruirajući svijet jednadžbi i hipoteza odvojenih od stvarnosti.

Tonći Kokić (Split) zatvorio je ovu sesiju opisujući aktualne dvojbe oko mehanizma koji pokreće fenomen makroevolucije (evolucije iznad razine vrste). Standardno ekstrapolacijsko gledište tvrdi da je uzrok makroevolucije u učincima mikroevolucijskih procesa. Izazov standardnom objašnjenju predstavlja hijerarhijsko gledište da je makroevolucija pokretana zasebnim procesom. Unatoč izraženim manjkavostima oba gledišta, standardnom objašnjenju daje se prednost jer tvori koherentnu cjelinu sa suvremenom sintezom teorije evolucije.

Narednu sesiju otvorio je Sead Alić (Zagreb) izlaganjem »Religijsko brendiranje tla« u kojem ukazuje na loše strane »žigosanja« tla kao oblika označavanja i rezervacije prostora države, regije ili kontinenta od strane zagovornika religijskih hijerarhija. Proglašavanje europskog tla kršćanskim ili arapskog tla islamskim, prema Aliću, razbuktava vatru već postojećih nerazmirica i otvara prostor daljnjim manipulacijama, dok neutralni medijski pristup koji bi naglašavao vjeru kao općeljudski osjećaj vidi kao jedan od mogućih putova ka izlazu iz zone nesporazuma. Mihaela Lovrić (Rijeka) nastupila je s prilogom o filozofiji kulture Stjepana Zimmermana, u kojoj je ključni predmet etičko traganje za objektivnim vrednotama u svrhu izgradnje boljeg društva. Pozivanjem na Platona, kao najvećeg moralnog odgojitelja čovječanstva, Zimmerman naglašava važnost odgoja i obrazovanja u borbi protiv prevladavanja gubitka moralnog kompasa i kritičke refleksije umnog čovjeka. Radom »Multikulturalnost i nacionalna politika« Andrea Ratković (Novi Sad) predložila je da se nacionalna politika koja stavlja naglasak na kolektivni identitet zamjeni nacionalnim politikama koje ustraju na očuvanju specifičnih osobnosti pojedinaца koji pripadaju različitim društvenim grupacijama, a žive u okviru istog društva. Pri tome je naglasila da je i multikulturalizam samo prva faza spomenutih politika, te da je interkulturalizam cilj kojem trebaju težiti sva pluralistička društva. Izlaganje Dunje Jutronić (Split) pod nazivom »Koliko smo bidijalektalni?« prikaz je metodologije i rezultata istraživanja o poznavanju splitskog leksika. Zaključak je istraživanja da splitski dijalekt nije u fazi drastičnog izumiranja, obzirom da su sudionici pokazali aktivno ili pasivno znanje o 57% od 250 ponuđenih riječi.

Zadnju sesiju je započela Josipa Pogačić (Zagreb) izlaganjem »Ruđer Bošković i hrvatska diplomacija danas«, kojim je ukazala na izniman doprinos ovog filozofa u pronosjenju glasa o našoj maloj zemlji, te kritizirala suvremenu diplomaciju zbog manjkavog rada na popularizaciji hrvatske filozofije i znano-

sti. Zlatko Juras (Strožanac) istražio je aspekt relativnosti u Boškovićevom Schellingovom modelu prirode, nalazeći u njihovim djelima tragove buduće Einsteinove teorije. Izlaganja ovogodišnjega simpozija zaključio je Ivica Martinović (Zagreb) temom »Scarellin odnos prema Boškovićevim filozofemima 1757. godine«. Giovanni Battista Scarella je, navodi Martinović, bio prvi koji je uputio prigovore na filozofeme Rudera Boškovića, iako je i sam bio usvojio neka njegova gledišta. U trećem svesku svoje *Opće fizike*, naime, suprotstavio se Boškovićevom teorijskom modelu čestice fluida, a pozabavio se i njegovim konceptom sile inercije, te načelom najkraćega puta. Ivica Martinović na skupu je predstavio i dvije knjige o Boškoviću na engleskom i talijanskom jeziku, *Ruđer Bošković and the Royal Society* i *Ruđer Bošković e il Collegio Romano*. Uz spomenute, predstavljena je i knjiga *Rebellio carnis*, nastala u koautorstvu Željka i Nataše Škuljević, a koja istražuje problematiku položaja žena u antičkoj Grčkoj.

Time je završen službeni dio programa, a Mislav Kukoč, predsjednik Organizacijskog odbora simpozija, zahvalio je svim referentima, sponzorima i medijskoj pratnji ove manifestacije. Izrazio je svoje zadovoljstvo činjenicom da je skup i ove godine, uz renomirane stručnjake iz cijele regije, ugostio i mlade doktorande, te okupio brojnu studentsku publiku, potičući daljnje širenje i napredovanje znanstvenog duha i konstruktivne kritičke misli na mediteranskom duhovnom prostoru.

**Edita Bandur
Vini Mihanović**

Predstavljanje časopisa *Cris*

U petak 20. travnja 2012. godine u Križevcima predstavljen je trinaesti broj časopisa *Cris*. Časopis izdaje Povijesno društvo Križevci, a glavni i odgovorni urednik je Ivan Peklić. Na početku se prisutnima obratio predsjednik Povijesnog društva Križevci Đuro Škvorc. O trinaestom broju časopisa, koji je podijeljen u četiri dijela, govorili su Pavo Barišić, Mira Kolar Dimitrijević, Ivan Peklić dok je moderator bio Ratko Matić.

Filozofski blok, naslovljen »Zagreb–Osijek (via Križevci): uvodnik uz članke u filozofskom bloku«, kojeg je uredio Davor Balić, predstavio je Pavo Barišić (Institutu za filozofiju, Zagreb–Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu). On je napomenuo kako je ovo već

drugi filozofski blok u časopisu *Cris*. Naime, u broju jedanaest iz 2009. godine Davor Balić je uredio filozofski blok naslovljen »Ususret novoj generaciji istraživača hrvatske filozofske baštine« u kojem su tekstove objavili mladi autori. U broju trinaest autori tekstova su pak pisali o temama kojima se ponajviše bave.

Tako je Ivana Skuhala Karasman (Institut za filozofiju, Zagreb), napisala članak »Petrićevo razumijevanje astrologije u *Deset dijaloga o povijesti*«. U njemu autorica tematizira astrološke teme kojih se Frane Petrić dotakao u trećem dijalogu svoga djela *Deset dijaloga o povijesti*, a to su pitanje porijekla astrologije, utjecaj nebeskog područja na zemaljsko te velika godina.

Članak Davora Balića (Odsjek za filozofiju, Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku) »Najranija svjedočanstva o Frani Petriću: Christian Gottlieb Jöcher, njegovi izvori i drugi biografski leksikoni od početka 17. do sredine 18. stoljeća« po opsegu je najveći prilog unutar filozofskog bloka. U njemu je Balić naveo zapise o Petriću koje su posredovali autori bibliografskih leksikona objavljenih od početka 17. do sredine 18. stoljeća. Pri tome mu je polazište bio *Allgemeines Gelehrten-Lexicon* Christiana Gottlieba Jöchera. Željko Senković (Odsjek za filozofiju, Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku) i Eleonora Kramarić (studentica II. godine diplomskog studija filozofije, Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku) napisali su članak »Kantova teorija odgoja u etičkoj perspektivi«. Barišić je naveo kako nema mnogo tekstova koji tematiziraju ovo područje Kantove filozofije te iz toga razloga ovaj članak obogaćuje istraživanje Kanta. U njemu su autori sagledali tri Kantove maksime, njegovu koncepciju uma, ideju o radikalnom zlu te su obradili Kantov spis *Über Pädagogik*.

U članku »Nietzscheovo poimanje života« Vladimir Jelkić (Odsjek za filozofiju, Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku) i Livija Reškovac (apsolventica studija filozofije, Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku) istražuju Nietzscheovo razumijevanje pojma života unutar njegovog filozofskog mišljenja. Pojam života je, prema mišljenjima autora, Nietzsche najbolje obradio u svom djelu *Volja za moć*.

Filozofski blok završava člankom »Ususret 130. obljetnici Markovićeve rektorskog govora (1881): ostvareni zadaci u istraživanju hrvatske filozofske baštine« Ivana Peklića. U članku je autor donio zadatke o istraživanju hrvatske filozofske baštine koje je iznio Franjo Marković u svome rektorskom govoru te je navedene zadatke analizirao od vre-

mena Franje Markovića pa sve do današnjih dana. Članak tako nudi pregled dosadašnjih nastojanja u istraživanju hrvatske filozofske baštine.

Ovim tematskim blokom, zaključio je na kraju svoga predstavljanja Pavo Barišić, časopis *Cris* pridonosi povezivanju znanosti u jedinstveni duhovni horizont.

Ivana Skuhala Karasman

II. studentski filozofski simpozij **»Filmozofija«**

Drugi studentski filozofski simpozij pod nazivom »Filmozofija« održan je 3. svibnja 2012. godine na Filozofskom fakultetu u Osijeku. Idejni inicijator simpozija je izv. prof. dr. sc. Marijan Krivak. Također, dan ranije (2. svibnja) na Filozofskom fakultetu u Osijeku održala se i projekcija povijesno-filozofskog filma *Agora*, zamišljena kao svojevrsni uvod u simpozij. Simpozij je počeo u devet sati ujutro u svečanoj dvorani Filozofskog fakulteta, a uvodnu riječ imali su izv. prof. dr. sc. Marijan Krivak i izv. prof. dr. sc. Željko Senković, voditelj Odsjeka za filozofiju. Krivak je jezgrovitom krilaticom naznačio bit i smisao samog simpozija ove vrste – koji se može smatrati poprilično novim u hrvatskoj filozofskoj tradiciji – a ona glasi: »Misli što gledaš«. To je nagovijestilo i problematiziranje smisla nečega što se zove *filmozofija*, te ima li smisla danas govoriti o nečemu takvom. Nadovezao se profesor Željko Senković, koji je istaknuo ulogu filma kao svojevrsne magije današnjice i bitnog elementa ponesenosti publike filmskim medijem, koji je otvoren za najrazličitija i najraznovrsnija tumačenja. Mnoga izlaganja na simpoziju bila su adekvatno popraćena i audio-vizualnim sadržajem, koji je prije svega uključivao najzanimljivije i misaono najprovokativnije isječke iz tematiziranih filmova.

Simpozij se odvijao u četiri sesije, a prvu sesiju otvorio je Marijan Krivak temom »Filmozofska *Agora*«. Izlagač je *Agoru* protumačio kao film koji ima povijesnu podlogu, ali i filozofski sadržaj. Krivak smatra kako treba naglasiti da ovaj film vrlo odvažno i neaplogetski preispituje kršćanstvo, njegove frakcije i povijesne utjecaje – od kojih su neki u filmu prikazani u prilično mračnom i atipičnom tonu. Naglasak je također i na glavnoj protagonistkinji filma – filozofkinji i matematičar-

ki Hipatiji, te na evoluciji same filozofije u povijesnom kontekstu. Nadovezao se Slaven Lendić (student filozofije, Osijek) s temom »Akira: o mogućnosti ozbiljnog (filozofskog?) animiranog filma«. Unutar izlaganja ukratko je tematizirana povijest japanskog animiranog filma, kao i ozbiljni društveni i misaoni sadržaji prisutni u navedenom kulturnom animiranom filmu – npr. militarizam, revolucija, ontološka priroda moći, ali i priateljstvo i osobna odgovornost. Nastavio je Mario Radovanović (student filozofije, Osijek) s temom »*Waking Life* Richarda Linklatera: forma i ključne ideje«. Izlagač je također tematizirao mogućnost ozbiljnog animiranog filma kojemu su primarna ciljna publika odrasli, njegove eksplicitne filozofske teme koji se preispituju i istražuju u filmu (npr. evolucija, svijest, determinizam, intersubjektivnost itd.), a bilo je riječi i o revolucionarnoj tehnici *rotoskopije* kojom je film snimljen. Uslijedila je rasprava pod vodstvom moderatora Željka Senkovića. Potom je započela druga sesija, pod vodstvom moderatorice dr. sc. Martine Žeželj. Sesiju je započeo Juraj Jarmek (student filozofije, Osijek) s temom »Bela Tarr i *Torinski konj*: istinska umjetnost«. Najveći dio izlaganja bio je posvećen samoj elementalnoj i filozofskoj strukturi filma – kako kroz film postupno nestaju elementi vatre, vode, zemlje i zraka, te kako je percipirana ljudska krivnja zbog »bogoubojstva«. Izlaganje je sumirano u jezgrovitoj izjavi – »U ovom filmu boga *nema*«. Treba spomenuti da film svoj naziv duguje konju kojega je filozof Friedrich Nietzsche zagrlio u gradu Torinu, netom prije nego što je poludio. Nadovezao se Hrvoje Potlimbrzović (student filozofije, Osijek) s temom »*Društvo mrtvih pjesnika*: čin pobune i čin apsolutne slobode«. Kao filozofski i moralni problem tematizirano je samo-ubojstvo koje je prijelomna točka filma – kao čin pobune, ali i čin slobode. Tematizirana je i pedagoška tematika samog filma. Sesiju je nastavila Suzana Maslač (studentica teologije, Đakovo) s temom »Filozofijska analiza filma *The Truman Show*« – tematizirana je »determinirana« sloboda i svojevrsna simulacija života koje su prikazane u filmu, kao i religijski kontekst samog filma. Izlagačica se fokusirala na to da su manipulacija i svojevrsno »izigravanje bog«, prikazani u filmu, protivni kategoričkom imperativu. Posljednje izlaganje u sesiji imao je Marko Došen (magistar filozofije, Osijek/Zadar) s temom »Heideggerovo mišljenje tehnike«. Fokus izlaganja bio je na razlikovanju biti tehnike i same tehnike, tehnika u svojem ljudskom i antropološkom kontekstu u Heideggerovoj filozofiji, te mogućnosti *tehne* kao stvaralaštva i kao *poiesisa*. Uslijedila je rasprava pod vodstvom moderatorice Martine Žeželj.

Potom je napravljena pauza u trajanju od dva sata, a u međuvremenu je na red došlo predstavljanje filozofskog bloka objavljenog u časopisu *Cris*, Povijesnog društva Križevci. U izlaganju su sudjelovali Ivan Peklić, prof., glavni urednik *Crisa*, zatim doc. dr. sc. Davor Balić, urednik filozofskog bloka, te izv. prof. dr. sc. Željko Senković, voditelj osječkog Odsjeka za filozofiju. Tematizirana je povijest časopisa, od početka izdavanja 1999. godine, te veliki napredak od skromnih 90 stranica prema današnjih 500 stranica. Treba istaknuti i otvorenost časopisa i uredništva za sve društveno-humanističke znanosti. Također, u ovom broju pojedine su tekstove u koautorstvu objavljivali profesori zajedno sa zainteresiranim i motiviranim studentima.

Nakon predstavljanja časopisa, nastupila je treća sesija pod vodstvom moderatora Marijana Krivaka. Prvo izlaganje imao je Davorin Čuti (magistar filozofije, Osijek/Zagreb) s temom »*District 9*, ili kako nam Apartheid još uvijek visi nad glavama«. Unutar izlaganja tematizirana je socijalna i politička tematika SF filma, kao i aluzije na Apartheid i rasizam, te kako su izvanzemaljci u ovome filmu zapravo nešto vrlo blisko filozofskom pojmu *homo sacera* – čovjeka koji je u suvremenom svijetu gotovo potpuno obespravljen. U sesiji je s izlaganjem nastavio Vilim Plužarić (magistar dizajna, Osijek/Zagreb) s temom »*Avatar* Jamesa Camerona: povratak filma u Hollywoodsku blockbuster produkciju«, naglašavajući važnost Camerona i njegovih epskih projekata. Unutar izlaganja Cameron je tematiziran kao vrlo zanimljiv aspekt u vizualnoj kulturi filma (zbog svojevrsne namjerne vizualne reciklaže starijih filmskih projekata, kao i transparentnosti i tehničke ispoliranosti svojih filmskih uradaka), ali i percepcije tehnologije uopće – Cameron prikazuje tehnologiju kako isprva napada čovjeka, a potom se iskupljuje i spašava ga. U sličnom tonu nadovezao se Zoran Kojčić (magistar filozofije, Osijek/Zadar) s temom »Mogućnost filozofiranja s drevnim izvanzemaljcima«. U izlaganju je tematizirao znanstvene mogućnosti (neke sadašnje, neke futurističke) u vidu računalne i interplanetarne komunikacije, te kako bi navedene mogućnosti utjecale na etiku, teologiju i antropologiju. Posljednje izlaganje u sesiji imao je Davor Balić s temom »*Vlak u snijegu*: film koji potvrđuje Aristotelovo stajalište da je čovjek društveno biće«. Izlaganje je bilo popraćeno audiovizualnim sadržajem te je tematiziralo srodnost s Aristotelovom političkom i socijalnom filozofijom – npr. činjenica da ljudi (pa ni djeca prikazana u spomenutom filmu) ne mogu izbjeći život u zajednici, čak i ako ne žele biti unutar zajednice. Tematizirana je i scenografija te glazbena sredstva u filmu –

razlikovanje glazbe u zajednici i autoritarnog modela antagonističke manjine djece iz filma. Usljediła je rasprava pod vodstvom moderatora Marijana Krivaka.

Potom je uslijediła završna, četvrta sesija, koju je moderirao Davor Balić. Sesiju je otvorio Luka Matić (student filozofije, Osijek) s temom »Hackers: od trash filma prema ontologiji interneta u svijetu filma«. Uz sam film, izlaganje je bitno tematiziralo internet kao novo područje čovjekove autonomije i slobode, a razmatrano je i poimanje samog hakera u suvremenom svijetu – prije svega kao rezultata nedovoljno usmjerenog školskog sustava prema pojedincu u suvremenom informacijskom dobu. Unutar izlaganja tematiziran je i *Hackerski manifest*, te je naglašavana važnost interneta kao prostora slobode. Izlaganje je nastavio Vedran Rutnik (magistar filozofije, Osijek/Zadar) s temom »Pretpostavke vanfilozofijskog skoka u filozofiju«. Izlaganje je tematiziralo film kao (ne)autentično sredstvo umjetnosti te u kojem odnosu film stoji s tehnikom. Glavna teza izlaganja bila je da film posuđuje svoj sadržaj, te je uvjetovan tehnikom, a izlaganje je problematiziralo i pitanje stvara li film nešto autentično svoje, te na koje načine doprinosi razumijevanju i tumačenju. Nadovezala se Anita Lunić (studentica filozofije, Split) s temom »Film kao mogućnost filozofije ili znak njenog stanja u vremenu«. Tematizirana je didaktička priroda filma, te ponekad neizbježna popularizacija sadržaja kroz film, osobito u *mainstream* percepciji. Posljednji izlagač bio je Josip Mudri (student teologije, Đakovo) s temom »Biblijski motivi u filmu«, koje je tematiziralo povijest odnosa filma i crkve (u suradničkim i antagonističkim aspektima), te mnoge pojave koje su proizašle iz tog dugog odnosa. Izlaganje je tematiziralo i redatelje čije ideje doista imaju bitne teološke koncepte, kao i opsesiju prepoznavanja »figura nalik Kristu« u brojnim filmovima – koja sa sobom ponekad nosi više štete nego koristi. Spomenuti su i temeljni filmski kršćanske kinematografije kao npr. »Evanđelje svetog Marka«, a izlaganje je zaključeno opservacijom kako je film ipak mjesto na kojem ponekad možemo »susresti« boga. Usljediła je rasprava pod vodstvom moderatora Davora Balića, a potom je simpozijsko druženje zakruženo i zaključeno zahvalom organizatora, sa zajedničkom nadom kako film ima svoju legitimnu budućnost u svijetu kritičke misli i filozofije.

Slaven Lendić

11. Lošinjski dani bioetike

Međunarodna znanstveno-kulturna manifestacija *Lošinjski dani bioetike* održana je od 13. do 16. svibnja 2012. godine. U ulozi organizatora svoj trud su pokazali Hrvatsko filozofsko društvo (izvršni organizator), Hrvatsko bioetičko društvo i Grad Mali Lošinj, a kao vjerni domaćin jedanaestoga izdanja ove ugledne međunarodne manifestacije ponovno se dokazao Grad Mali Lošinj te hoteli »Aurora« i »Vespera« u kojima su bili smješteni sudionici i unutar kojih su se održali svi događaji. Pokrovitelji ovogodišnjih *Lošinjskih dana bioetike* bili su Ministarstvo zaštite okoliša i prirode Republike Hrvatske te Primorsko-goranska županija. O ugledu, važnosti i značaju ove manifestacije vjerojatno najbolje svjedoči zavidan broj izlagača i drugih sudionika, kao i raznolikost razmatranih tema i korištenih pristupa.

Na otvaranju skupa, u ime Organizacijskog odbora i Hrvatskog bioetičkog društva, skupu se obratio njihov predsjednik prof. dr. sc. Ante Čović, u ime Hrvatskog filozofskog društva njegova predsjednica prof. dr. sc. Nada Gosić, a u ime Grada Malog Lošinja Ana Kučić. Pročitana je i pozdravna poruka tadašnje ministricе zaštite okoliša i prirode dr. sc. Mirele Holy, kao pokrovitelja ovogodišnje manifestacije. Pozdravne riječi skupu uputili su i predstavnici bioetičkih društava iz regije: prof. dr. sc. Nada Mladina, u ime Bioetičkog društva Bosne i Hercegovine, prof. dr. sc. Zoran Todorović, u ime Bioetičkog društva Srbije, te prof. dr. sc. Aleksandra Deanoska-Trendafilova u ime Makedonskog društva za integrativnu bioetiku, a pozdravnu je riječ održao i prof. dr. sc. Mislav Kukoč, član Upravnog odbora Međunarodne federacije filozofskih društava (FISP) te predsjednik FISP-ovog Odbora za bioetiku i etiku u znanosti.

Središnji događaj manifestacije i ove je godine bio međunarodni simpozij sa stalnom temom »Integrativna bioetika i nova epoha«, održan 14. i 15. svibnja 2012., a uz simpozij su održani i studentska bioetička radionica s temom »Bioetika i psiha« (14.–15. svibnja 2012.) te okrugli stol na temu »Bioetika i kemija« (16. svibnja 2012.).

Od pristiglih prijava, za izlaganje na simpoziju »Integrativna bioetika i nova epoha« prihvaćeno je ukupno šezdeset i pet radova autora iz Bosne i Hercegovine, Bugarske, Hrvatske, Makedonije, Njemačke, Slovenije i Srbije. Rad simpozija odvijao se na hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku, a izlagači su se predstavili u dvije paralelne sekcije. Multidisciplinarni i pluriperspektivni karakter integrativne bioetike između ostalo-

ga se potvrdio kroz širok raspon bioetičkih tema koje su obrađene i predstavljene na simpoziju. Njima su obuhvaćena glavna područja bioetičkoga interesa, od pitanja medicinske etike i (bio)tehnologije preko globalno-ekoloških pitanja pa sve do dubinskih civilizacijskih pitanja opstanka i budućnosti Planeta. Tako su kroz izlaganja i rasprave iz različitih kutova promišljane i preispitivane teme poput etičkih dilema u kliničkoj praksi, prava pacijenata, eutanazije i palijativne skrbi, pobačaja i statusa embrija, biotehnoških istraživanja i njihove primjene (utjecaj tehnologije na živi svijet, pokusi na ljudima, poboljšanje čovjeka, genetika, neuro-znanost, proizvodnja i primjena lijekova, proizvodnja hrane), odnosno prema ne-ljudskim živim bićima i prema okolišu. Ujedno se promišljalo i o načelnim pitanjima vezanim uz bioetiku kao područje rasprave o bitnim problemima suvremenog svijeta, poput povijesti bioetike, bioetičke edukacije, bioetičke institucionalizacije, bioetike i filozofije, bioetike i psihologije, bioetike i kulturne raznolikosti, bioetike i prava, bioetike i medija, itd. O važnosti interdisciplinarnog diskursa i njegovim mogućnostima u području integrativne bioetike također vjerno svjedoče sadržajno i argumentativno bogate rasprave koje su uslijedile nakon pojedinih grupa izlaganja, a u kojima su se stručnjaci, ponekad i najrazličitijih profila i profesionalnih pozadina, ujedinjivali u dijalogu o određenom bioetičkom problemu. Na taj se način potvrđuju interdisciplinarnost i metodološka otvorenost kao bitna obilježja bioetičke rasprave gdje kroz uspostavljeni dijalog različiti stručnjaci iz kuta vlastite kompetencije daju važan doprinos rješavanju pojedinih bioetičkih problema koji dubinski i globalno pogađaju čovječanstvo, ne-ljudska bića i Planet. Uz sekcijaska izlaganja, u sklopu simpozija održano je i šest plenarnih izlaganja u dvije plenarne sesije. Prvoga dana simpozija održana je prva plenarna sesija u kojoj su razmotreni stanje i mogućnosti bioetike u jugoistočnoj Europi, i to kroz sljedeća izlaganja: Mislav Kukoč, »Mediterranean and European Designations and Features of Integrative Bioethics«; Amir Muzur i Iva Rinčić, »The Early History of Bioethics in Croatia Revisited (1985–1995)«; te Goran Mijaljica, »Research Ethics Education in South-East Europe«. Drugi dan simpozija završen je svojevrsnom proslavom »50. rođendana bioetike«, gdje se, kroz drugu plenarnu sesiju, prisjetilo »službenog« početka bioetike, koji se vezuje uz nastanak prvog (bio)etičkog komiteta 1962. godine (tzv. *God Committee*), ali i tematiziralo sam koncept i praksu bioetičkih komiteta te različite mogućnosti pisanja povijesti bioetike: Iva Rinčić i Amir Muzur, »Bubreg, povjerenstvo,

reportaža: etičke i bioetičke dileme u povodu 50 godina od članka 'Oni odlučuju tko živi, tko umire' Shane Alexander«; Hrvoje Jurić, »Etički komiteti i integrativna bioetika«; te Ivana Zagorac, »Preispitivanje početaka bioetike«.

Značajan doprinos ovoj znanstveno-kulturnoj manifestaciji dala je i osma po redu studentska radionica, održana 14. i 15. svibnja 2012., čime su studenti različitih profila koji pokazuju interes za bioetičku raspravu i spremnost na bioetički diskurs imali priliku predstaviti rezultate svojih istraživanja. Kao i prethodnih godina, studentsku bioetičku radionicu osmislili su i organizirali studenti filozofije s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, okupljeni u Udruženju studenata filozofije. Tema ovogodišnje studentske radionice, »Bioetika i psiha«, privukla je više od trideset studenata filozofije, psihologije, medicine, antropologije, sociologije, povijesti umjetnosti, lingvistike, povijesti, komparativne književnosti i umjetničkog područja iz Zagreba, Rijeke, Novog Sada, Beograda i Berlina, što je i ove godine potvrdilo međunarodni karakter studentske radionice. U sklopu radionice prezentirana su dvadeset i tri izlaganja strukturirana u sljedećih pet tematskih sesija: »Psiha, nasilje i seksualnost«; »Psiha, tijelo, geni«; »Psiha, ljudska narav i ne-ljudskost«; »Psiha, bolest i stigmatizacija«; te »Psiha kao ekonomsko-politička agentura«. Osim što su predstavila osnovnu problematiku zadane teme radionice, ova su izlaganja poslužila kao motiv za brojne plodne rasprave, vođene na zavidnoj razini, koje su u konačnici omogućile formuliranje osnovnih zajedničkih zaključaka o izloženim radovima i samoj temi radionice. Valja istaknuti da je, kao i prethodnih godina, studentska radionica izazvala veliki interes stručnjaka okupljenih na *Lošinj* *skim danima bioetike*, pa nije bila izvedena kao radionica zatvorenoga tipa, nego su se u njezin rad uključili i drugi sudionici. Važan doprinos studentske radionice čitavoj manifestaciji, ali i bioetičkom diskursu u cjelini, predstavlja i činjenica da tema radionice do sada nije bila dovoljno istaknuta u kontekstu bioetičkih rasprava, tako da predstavljena izlaganja, osim što su vrijedni zaključci individualnih istraživanja, ujedno čine zanimljivo polazište za daljnja bioetička istraživanja.

Manifestaciju je, u skladu s tradicijom, upotpunio i zaključio Okrugli stol održan trećeg dana, 16. svibnja 2012. Ovogodišnjom temom, »Bioetika i kemija«, ukazalo se na međuodnos istraživanja u području kemije i bioetičkih promišljanja te je pritom otvoren čitav niz aktualnih, provokativnih i kontroverznih pitanja, budući da kemijska istraživanja i njihova primjena predstavljaju osno-

vu za brojne sporne postupke u suvremenoj znanstveno-tehničkoj praksi kao što su, primjerice, proizvodnja i upotreba genetički modificiranih organizama. Tako je uvodno razmatran utjecaj kemijskih produkta na ljudsko zdravlje, okoliš i prirodu, kao i neka načelna, pa i znanstveno-povijesna pitanja povezana s kemijom, koja nam se u današnjem kontekstu pojavljuju kao relevantan orijentir u promišljanju suvremenih problema. Na samom početku Okruglog stola održana su četiri uvodna izlaganja, kojima je dan okvir za zanimljivu raspravu koja je uslijedila: Valerije Vrček, »Etika okoliša«; Snježana Paušek-Baždar, »Odnos materijalne i duhovne komponente u razvitku kemije: od alkemije i arheusa do vitalnog principa«; Srećko Valić, »Bioetika i kemija«; te Nenad Trinajstić, »O broju 13«. Jedan od važnih zaključaka ovogodišnjeg Okruglog stola i popratne rasprave jest uočena i istaknuta potreba da se o ovoj temi intenzivira javna rasprava na različitim razinama, čemu će svoj doprinos dati i organizatori te sudionici *Lošinjskih dana bioetike*.

Prvi dan manifestacije zaključen je predstavljanjem recentnih bioetičkih izdanja, koje je već neizostavni dio popratnoga programa. Ukupno 15 bioetičkih izdanja objavljenih tijekom 2011. i 2012. godine rezultat su rada i istraživanja hrvatskih i inozemnih bioetičara, a uključuju zbornike radova, knjige i bioetički relevantne časopise. Od izrazite važnosti za integrativnu bioetiku i njeno predstavljanje i pozicioniranje na međunarodnoj znanstveno-istraživačkoj pozornici su tri zbornika radova: Ante Čović (ur.), *Integrative Bioethik / Integrative Bioethics* (Sankt Augustin: Academia Verlag, 2011); Amir Muzur, Hans-Martin Sass (ur.), *Fritz Jahr and the Foundations of Global Bioethics. The Future of Integrative Bioethics* (Berlin–Münster–Wien–Zürich, London: LIT, 2012); te Dejan Donev (ur.), *Zbornik od Prvata međunarodna interdisciplinarna konferencija »Bioetikata – znak na novoto doba: bioetikata, medijumite, pravoto i medicinata« / Proceedings from First international interdisciplinary conference »Bioethics – the sign of a new era: bioethics, media, law and medicine«* (Skopje: Praven fakultet »Justinijan Prvi«, 2012). Predstavljene su i četiri nove knjige autora iz Hrvatske i Srbije: Iva Rinčić, *Europska bioetika: ideje i institucije* (Zagreb: Pergamena, 2011); Tomislav Krznar, *Znanje i destrukcija. Integrativna bioetika i problemi zaštite okoliša* (Zagreb: Pergamena, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012); Sandra Radenović: *Bioetika i medicina*, Novi Sad: Akademski knjiga, 2012); te Tatjana Stepinac, *Priča o kapljici Karli* (Karlovac: Gradska knjižnica »Ivan Goran Kovačić«, Vodovod i kanalizacija, 2012).

Naposljetku su predstavljeni novi brojevi časopisa iz Hrvatske i regije, koji su bilo u cijelosti ili putem temata posvećeni bioetičkoj problematici: *Filozofija* (Skopje); *Filozofska istraživanja* (Zagreb); *Jahr* (Rijeka); *Medix* (Zagreb); *Socijalna ekologija* (Zagreb); *The Holistic Approach to Environment* (Zagreb); *Treći program* (Beograd); te *Znakovi vremena* (Sarajevo). Valja naglasiti da se ovdje radi tek o izboru recentnih bioetičkih publikacija, odnosno da je bioetička knjižna i časopisna produkcija kod nas i u regiji sve intenzivnija i sve zanimljivija.

Treba istaknuti kako je i ove godine objavljena opsežna dvojezična programska publikacija manifestacije, koju je uredio Hrvoje Jurić, a objavilo Hrvatsko filozofsko društvo. Uz osnovne informacije o 11. *Lošinjskim danima bioetike*, publikacija sadrži i program manifestacije, sažetke svih izlaganja, adresar sudionika, informacije o predstavljenim recentnim bioetičkim publikacijama i uvodni tekst Ante Čovića, predsjednika Organizacijskog odbora manifestacije, pod naslovom »*Lošinjski dani bioetike* na pragu novog desetljeća«.

Popratni program nadopunili su sastanak Skupštine Hrvatskoga bioetičkoga društva, održan u utorak, 15. svibnja 2012., te izlet tijekom kojega su se sudionici *Lošinjskih dana bioetike* upoznali s prirodnim i kulturnim posebnostima cresko-lošinjskog arhipelaga.

Zanimljivo je istaknuti kako su ovogodišnji *Lošinjski dani bioetike* bili tematski usklađeni te organizacijski koordinirani s dvjema bioetičkim manifestacijama u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, koje su se održavale u istom mjesecu, tako da su sudionici *Lošinjskih dana bioetike* mogli sudjelovati i na druge dvije konferencije. Radi se o 14. *Danima bioetike* (Rijeka, 10.–11. svibnja 2012.), u organizaciji Katedre za društvene i humanističke znanosti u medicini Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, te o *Trećem međunarodnom bioetičkom simpoziju u Bosni i Hercegovini*, s temom »Integrativna bioetika pred izazovima biotehnologije« (Sarajevo, 25.–26. svibnja 2012.), u organizaciji Bioetičkog društva u Bosni i Hercegovini.

Zaključno valja istaknuti kako se uspjeh integrativne bioetike možda najbolje očituje u kontinuiranom interesu stručnjaka različitih profila za bioetičku problematiku i sudjelovanje u radu *Lošinjskih dana bioetike*, kao i u drugim bioetičkim manifestacijama u Hrvatskoj i susjednim zemljama. Doprinos ove znanstveno-kulturne manifestacije promišljanju i rješavanju globalnih pitanja koja se dubinski i istinski tiču čovjeka, života u cjelini i Planeta, u vrijeme možda i najveće njihove ugroženosti, uistinu je od neprocjenjive važ-

nosti, a snaga i doseg bioetičke misli, koji se iz godine u godinu potvrđuju za govornicima *Lošinjskih dana bioetike*, svjedoci su važnosti integrativne bioetike za čovječanstvo i Planet, ali i sve veće potrebe za globalnim širenjem njenih rezultata.

Igor Lukić

Predstavljanje Hrvatskog društva »Karl Jaspers«

U zagrebačkoj Knjižnici i čitaonici Bogdana Ogrizovića, 14. svibnja 2012. godine održano je javno predstavljanje Hrvatskog društva »Karl Jaspers«, a predstavili su ga predsjednik društva dr. sc. Danijel Tolvajčić i prof. dr. sc. Lino Veljak. Hrvatsko društvo »Karl Jaspers« osnovano je 4. listopada 2011. godine u Zagrebu. Utemeljitelji društva su dr. sc. Boris Kožnjak, mr. sc. Iva Mršić Felbar, dr. sc. Boško Pešić i dr. sc. Danijel Tolvajčić. Iako još »mlado«, Hrvatsko društvo »Karl Jaspers« je već stalni član Međunarodnog udruženja »Karl Jaspers« društava, među kojima su i Sjeverno američko društvo, Poljsko, Austrijsko i Japansko što svjedoči o sve većem zanimanju za ovog izvanrednog filozofa koji je nesumnjivo ostavio dubok trag u modernoj filozofiji.

U svome izlaganju predsjednik društva Danijel Tolvajčić istaknuo je kako je društvo vođeno ciljem promicanja filozofije Karla Jaspersa, no i filozofije uopće, pa će stoga osobiti interes društva u budućem djelovanju biti poticanje znanstvenih istraživanja Jaspersove filozofije unutar filozofije uopće te je, na tome tragu, svrha društva poticati i organizirati disciplinarnu, interdisciplinarnu i transdisciplinarnu znanstveno-stručnu komunikaciju. Također, naročiti interes društva su promoviranje i popularizacija doprinosa Jaspersove filozofije civilnom društvu i kulturi, kao i pobuđivanje interesa šire javnosti za lik i djelo Karla Jaspersa čija je filozofska misao, kako je istaknuto, unatoč važnosti u procjeni filozofskih i političkih teorija 20. stoljeća, u dobroj mjeri bila zanemarena i marginalizirana.

U skladu s navedenim ciljevima društva, Lino Veljak svojim je izlaganjem, za ovu prigodu naslovljenim »Mjesto Karla Jaspersa u povijesti filozofije«, naglasak stavio na lik Karla Jaspersa, promatrajući njegov život i djelo unutar konteksta društvenih prilika vremena

u kojem je živio. Takav tzv. popularan pristup (promatranje i obrazlaganje životnih okolnosti i razvojnog puta filozofa) omogućava, prema njegovim riječima, kasnije objektivno sagledavanje i razumijevanje same filozofske misli bez upadanja u zamku stvaranja predrasuda na temelju evidentne marginalizacije od strane filozofa koji su jedno vrijeme neosporno dominirali filozofskom scenom (primjera radi, Martin Heidegger, Theodor Adorno i Georg Lukács), a čije su kritike (i, može se reći, obezvrjeđivanje) Jaspersova rada zasigurno doprinijele tome da njegova djela nepravedno i prečesto nisu bila predmet visokih filozofskih rasprava.

U prvom dijelu izlaganja Veljak se dotaknuo Jaspersovog obiteljskog okružja (Jaspers je rođen 1883. godine u sjevernonjemačkom gradiću Oldenburgu) u kojemu se posvemašnje osjećala politička kultura njemačkog liberalizma. Iako je tvrdio da nikada nije bio pod utjecajem ikojeg specifičnog pokreta, Jaspersova je misao, prema Veljakovom mišljenju, ipak dijelom bila formirana kako klimom rane liberalno demokratske misli tako i utjecajem sjevernonjemačkog protestantizma. U nastavku izlaganja Veljak je kronološki predstavio Jaspersov krajnje raznolik obrazovni put koji će uvelike oblikovati i njegova kasnija filozofska stremjenja. S obzirom da mu je otac bio pravnik, i sam na očev nagovor započinje studij prava, no ubrzo i odustaje te 1902. upisuje medicinu iz koje 1909. postiže doktorat znanosti. Od 1909. do 1919. djeluje kao znanstveni asistent u Psihijatrijskoj klinici u Heidelbergu na kojoj 1913. godine habilitira iz znanstvenog područja psihologije. U to vrijeme nastaju njegova prva veća djela od kojih su najpoznatija *Allgemeine Psychopathologie (Opća psihopatologija)* iz 1913., te *Psychologie der Weltanschauungen (Psihologija svjetonazora)* iz 1919. To vrijeme moglo bi se označiti tranzicijskim s obzirom da je u Jaspersovom radu uočljivo posezanje za psihološkom metodom oblikovanom filozofskim utjecajima i ciljevima što će se ukupno razviti u filozofsku doktrinu. Ranih pak 1920-ih susret s Husserlovom fenomenologijom presudno ga okreće filozofiji i već 1921. godine dobiva redovitu profesuru na Katedri za filozofiju Sveučilišta u Heidelbergu, gdje predaje sve do 1937. kada biva udaljen s nastavničkog položaja od strane nacista koji mu istodobno zabranjuju svako objavljivanje. Znajući da je sa suprugom jedva umakao koncentracijskom logoru, Jaspers se 1945. godine vraća na svoju filozofsku katedru, te postaje prominentna figura na listi političara i intelektualaca kojima je bilo dozvoljeno imati javnu ulogu u procesu Njemačkog političkog preutemeljenja. Zauzimavši se za (prije ko potrebnu)

sveučilišnu reformu, Jaspers će pritom uporno naglašavati ulogu liberalno humanističkog obrazovanja u širenju demokratskih ideja te promociju demokratske građanske kulture u Zapadnoj Njemačkoj, no bez prevelikog odjeka. Simboličkim protestom protiv ustrajanja u štetnim političkim stavovima Njemačke, odriče se njemačkog državljanstva i 1948. prihvaća predavački poziv u Basel (i švicarsko državljanstvo) gdje djeluje sve do smrti 1969. godine.

U završnici svoga izlaganja Veljak se posvetio Jaspersovom filozofskom djelu istaknuvši osnovne pojmove i pitanja kojima se ta misao bavi. Naime, u ranijoj filozofskoj misli Jaspers uvodi nekoliko koncepata koji će obilježiti ukupno njegovo djelo, a u središtu je svakako misao o »graničnim situacijama«. Tumači ih kao trenutke potresenosti i nesigurnosti, podređenosti slučaju, iskustvima krivnje, straha ili tjeskobe u kojima se naslućuje transcendencija, a ljudski si um dozvoljava napuštanje sigurnosti vlastite ograničenosti te ulazi u područje nove sebe-svjesnosti. U uskoj vezanosti uz pojam graničnih situacija, uvodi i teoriju o »neuvjetovanom« u kojoj obrazlaže granične situacije kao neuvjetovane trenutke ljudske egzistencije. Sam pojam neuvjetovanog preuzet je iz Kantove tzv. doktrine o umjetnom regresu čime do izražaja dolazi jedna od značajki Jaspersovog djela: želja za rekonstrukcijom Kantove misli kao prikaza metafizičkog iskustva i autentičnog unutarnjeg života.

Kao ono najznačajnije iz rane faze, Veljak je istaknuo Jaspersovo djelo *Filozofija* iz 1932. Djelo je napisano u tri poglavlja: »Filozofska orijentacija svijeta«, »Osvjetljavanje egzistencije« i »Metafizika«. Kako je i sam Jaspers naglasio, svako poglavlje je cjelovito izlaganje misli koje treba usvajati tako što se svako poglavlje treba čitati kao zasebna cjelina. Tako poglavlja opisuju pojedine načine postojanja (orijentacija, egzistencija i transcendencija kao temeljni modeli ljudskog života) oblikovane načinima spoznavanja (orijentacija je određena objektivnim provjerljivim znanjem, egzistencija subjektivno-egzistencijalnom samorefleksijom, a transcendencija analognom interpretacijom metafizičkog sadržaja). Prema Veljaku, namjera ovog djela je, u duhovno osiromašenoj tadašnjici, pronaći formu vječnog filozofiranja u punome opsegu te pokazati kako ljudska egzistencija i spoznaja stupnjevito napreduju u svome bivanju i znanju, postupno razvijajući svjesnost. Uz prisutan utjecaj hegelijanske fenomenologije u prikazivanju svjesnosti, ovdje je naročito uočljiv i utjecaj Kantove filozofije, točnije, njegov nauk o transcendentalnim idejama i intelektualnim sadržajima tih ideja.

U kasnijoj, tzv. zrelijoj fazi, Jaspers Kantove *transcendentalne ideje* transformira u *ideje transcendencije* s kojima svjesnost stvara mogućnost metafizičkog znanja te predstavlja metafizičku rekonstrukciju kantovskog idealizma. Taj pothvat često je kritiziran od strane drugih filozofa, osobito pripadnika Frankfurtske škole, no unatoč tome Jaspersovo inzistiranje da razum nije jedini izvor znanja te da mu je zadaća nadilaženje vlastitih spoznajnih granica obilježava njegovu metafiziku i predstavlja značajan doprinos modernoj raspravi o epistemologiji i metafizici. Iako se u drugom poglavlju *Filozofije* bavi pitanjima egzistencije, razradu smisla onoga što se podrazumijeva pod egzistencijalnom filozofijom Jaspers daje još u djelu *Duhovna situacija vremena* koje je izašlo netom prije njegove *Filozofije*.

U Jaspersovom djelu moguće je, dakle, redom prepoznati utjecaje Kanta, Hegela, kao i Nietzschea (od kojeg je u određenoj mjeri preuzeo psihologijski pristup kao izraz osnovnih mentalnih dispozicija), no egzistencijalni prototip za Jaspersovo djelo neizostavno predstavlja Kierkegaard što je vidljivo iz permanentnog naglašavanja ljudske subjektivnosti kao mjesta istinske transcendencije. Nadalje, iako diskretan, važan utjecaj imao je i Schelling, osobito u kontekstu Jaspersova filozofskog razmatranja religije. No, začetak njegove misli o religioznom moguće je indirektno dovesti u vezu i s Heideggerom jer, kako je i sam Jaspers u svojoj filozofskoj autobiografiji iznio, zahvaljujući Heideggeru upoznao je kršćansko misaono naslijeđe, osobito katoličku misao.

Središnja ideja Jaspersove kasnije filozofije jest koncept filozofijske vjere obrazložen u istoimenom djelu iz 1948. godine. Jaspers tako predstavlja kritiku religije koja u svojoj ortodoksnoj formi, umjesto da nudi, sprječava pristup znanju o transcendenciji. Ono što je ovdje ključno jest to da svojim tzv. liberalnim pristupom religiji Jaspers odbacuje tvrdnje kako je transcendencija isključivo otkrivana religijom. Osnovni interes pritom nije bio osporiti vrijednost religioznih sustava, nego odlučnost da elemente religijske doktrine prikaže kao ljudske mogućnosti i slobode, tj. osloboditi transcendenciju od teologije. Tako predložen koncept filozofske vjere predstavlja se kao vodič za transcendentalnu komunikaciju za koju je nužno prihvatiti stav filozofskog relativizma jer, ako vjera stremi ka dogmatizmu, odriče si pravo da nudi transcendentalno znanje.

Kao konačan zaključak, Veljak je još jednom istaknuo nepravednu marginalizaciju Jaspersove misli kao posljedicu nerazumijevanja osnovnih koncepata njegovih kritičkih promišljanja o društvu, egzistirajućem čovjeku,

fenomenologiji religije i filozofije, potičući auditorij na daljnje samostalno istraživanje Jaspersove filozofske misli u čijem je središtu napose integritet ljudske osobnosti, te egzistencija u dodiru s transcendentijom kao specifični način čovjekove opstojnosti.

Nakon Veljakova izlaganja uslijedila je kratka ali zanimljiva rasprava koja se po završetku programa nastavila u nešto opuštenijem ugođaju.

Julija Prpić

Filozofska škola Matice hrvatske – Martin Heidegger: *Bitak i vrijeme*

Ovogodišnja Filozofska škola Matice Hrvatske održana je od 14. do 19. svibnja u Orebiću na Pelješcu. Uz voditelje, Damira Barbarića, Petra Šegedinu i Ozrena Žuneca, u Školi su sudjelovali Nebojša Mudri, Dean Komel, Stjepan Kušar, Ivan Kordić i Igor Mikecin kao izlagači te trinaestero javnim natječajem odabranih studentica i studenata s Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Osijeku, Hrvatskih studija, Filozofskog fakulteta Družbe Isusove, Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu i dr. Tijekom šestodnevno rada na temeljnom djelu Heideggerove filozofije prvo su izlaganjima obrađene osnovne teme *Bitka i vremena*: svjetovanje svijeta, ono *tu*, propadanje, odlučnost i briga, bitak k smrti, vremenitost te povijesnost, nakon čega je slijedilo analiziranje odabranih paragrafa prema spomenutim temama.

Uvodno predavanje o Heideggerovom pojmu svjetovanja svijeta kao jednog od modusa fundamentalne analize tubitka održao je Petar Šegedin. Pri analizi je bilo nužno poći od samog ontološkog smisla svijeta i tubitka kao onoga koji se prema njemu ophodi, koji je u njemu na način zbrinjavanja, činjenja, promatranja i propitivanja. Analiza koja bi polazila od ontičkog opisa unutarstvetskih bića ili pak ontološke interpretacije bitka samih tih bića ne bi dosegla fenomen svijeta jer se radi o bićima u čijem bitku *nije* do samog tog bitka, pa je samim time takva interpretacija neprikladna. Analiza koja bi polazila od bića i ostala vezana uz biće nedostatna je zato što je ontička, a ne ontološka.

Osnovna pitanja Šegedinova izlaganja bila su: Što znači ontološko pitanje o svijetu kao fenomenu? Što se otkriva fenomenološkom analizom svijeta? Ontologija je moguća samo

kao fenomenologija, kao metoda koja ukazuje na svijet kao *Pokazujuće-se-samo-po-sebi* (*Sich-an-ihm-selbst-zeigende*), odnosno na fenomen kao *protupotez skrivenosti*. Fenomen svijeta jest cjelina onoga što je bjelodano i što su Grci, ističe Heidegger, identificirali sa cjelinom bića. Tako egzistencijal bitak-u-svijetu kao bitak tubitka postaje temom. Odatle se Šegedinova analiza kretala prema ključnom pojmu svjetovnosti.

Tubitak kao bitak-u-svijetu najprije može imati odnos prema drugim unutarstvetskim bićima; on može opredmećivati bića koja se susreću u brigovanju kada ih upotrebljava *zato da...* Brigovanje se pritom shvaća kao ophođenje s unutarstvetskim bićima. Takva podložnost priručnog, po kojoj tubitak njime rukuje, naziva se *oruđevnošću*, a imanentno susretanje tubitka i priručnog odvija se na način *smotrenosti zbrinjavajućeg ophođenja*. Unutarstvetska bića tako pridolaze tubitku kao ona bića prema kojima se tubitak odnosi u *svjetovanju* svijeta, a oruđevnost biva prvim elementom kroz koji se svijet sâm pokazuje.

Što to znači za tubitak? Tubitak se odnosi prema knjizi, prema drugome kojeg susreće u svakidašnjoj okolini, prema priručnim predmetima koje *koristi* uzimajući ih iz prostora svijeta u koji je bačen. Kao takav, ne ostaje pri sebi, nego se uvijek odnosi prema drugima. No, bivajući izvan sebe, primiće se i dolazi samom sebi. Njegovo smotreno zbrinjavanje jest navlastiti vid zbrinjavanja *svijeta*. Brigujući i pritom bivajući, upućen je na sebe, sebi prisvaja svijet.

U Šegedinovu je izlaganju bitak-u-svijetu opisan kao temeljno ustrojstvo tubitka, čime se pripremio temelj za egzistencijalnu analitiku tog bića. Ta je postavka otvorila područje za odgovor na pitanje o mogućnostima i načinima toga da tubitak *jest*, što je bila tema izlaganja Nebojše Mudroga. Time se pokazuje struktura bitka-u-svijetu i utire put za razumijevanje izvornog bitka tubitka: brige. Razjašnjenje bitka koji se pojavljuje unutar svijeta i u njemu se prema drugima ophodi zahtijeva tri bitna obilježja egzistencijalne konstitucije onoga *tu*: čuvstvovanje, razumijevanje i govor.

Mudri je prvo razjasnio da, kada govorimo o onome *tu* tubitka, kažemo da je tubitak bačen u svijet. Ne znajući od koga ni zašto je bačen, on je primoran *biti* u svijetu, a sama ta nabačenost odražava se u čuvstvenosti (*Befindlichkeit*), koja se na ontičkoj razini razumijeva kao raspoloženost, pa tako ona biva prvim konstituansom onoga *tu*. Tubitak je uvijek u nekom raspoloženju, čak i kad je ono neutralno. Govori li: *osjećam se loše ili dobro zbog...*, događa mu se vlastita otključanost koju onda

osvještava. Heidegger ističe: »Raspoloženje čini očitim 'kako nekome jest i biva'. U tom 'kako nekome jest', Raspoloženost dovodi bitak u njegovu 'Tu'« (*Bitak i vrijeme*, §29). U raspoloženosti tubitak sebi osvještava da je bačen i da je kao takav prepušten svojem bitku u kojemu valja biti. Kad kažemo da se tubitak otključava u čuvstvovanju, time određujemo način na koji tubitak jest u svijetu jer svijet gleda s obzirom na vlastito raspoloženje. Tako svijet kao cjelina kroz čuvstvovanje postaje otvorenim. Mudri je to u svojem izlaganju ovako rezimirao: obojanost raspoloženja uvjetuje odnos tubitka prema drugim bićima, a razlog zašto je uopće u mogućnosti za to jest njegova bačenost: čuvstvovanje je fundamentalni egzistencijal u kojemu tubitak može biti vlastito *tu*. Razumijevanje (*Verständnis*) konstituirao tubitak jednako izvorno kao čuvstvovanje. Ono se odnosi na *Moći-biti* tubitka ili njegovu mogućstvenost (*Möglichkeitsein*), što znači da tubitak sebe najprije razumijeva iz svijeta u kojemu jest: *Razumljenje jest bitak takvoga Moći biti* (*Bitak i vrijeme*, §31). Seberazumijevanje tubitka nije odvojivo od razumijevanja svijeta: kako razumijeva sebe, tako razumijeva i svijet, isto kao što i njegovo imanentno čuvstvo bóji svijet oko njega.

Govor je egzistencijalno ustrojstvo dokučenosti tubitka. Govor je artikulacija razumljenog i kao takav ima karakter *samoizricanja*: govoreći o ovom ili onomu, tubitak nužno izriče samoga sebe. Zato je su-bitak u govoru bitno s drugima i prema njima.

Ovom analizom temeljnih konstitucija otvara se put do svjetovanja svijeta. Kako je Mudri u svojem izlaganju istaknuo, ono uključuje tri ontološka momenta. Prvo, otključani tubitak biva zatečen u svojoj bačenosti. Pritom otkriva egzistencijalno utemeljenje izvorne otključanosti svijeta koja *ne* isključuje raznolikost ustrojstva tubitka. Iz toga proizlazi dublje razumijevanje svjetovnosti svijeta: tubitak je onaj koji svjetuje, za razliku od životinje, kamena ili nekog drugog unutarsvjetskog bića koje je bez svijeta (*weltlos*).

Predavanje Deana Komela, koje je uslijedilo nakon eksplikacije egzistencijalne konstitucije i mjesta tubitka u svijetu, pokazalo je kako svakidašnji tubitak *propada*. Jednako kao što tubitak bivanjem u svijetu susreće priručna i postojeća bića, tako nalazi i bića koja se jednako tako kao on pojavljuju u svijetu: *Ta bića niti su postojeća niti priručna, nego takva kao što je i sam oslobađajući tubitak – ona su također, i skupa, tu* (*Bitak i vrijeme*, §26). Ta bića uvjetuju da tubitak s njima dijeli svijet i tako egzistira s *Drugima*. Kad tubitak susreće Drugoga kao onog koji je tubitak, zatiče ga u njegovom vlastitom bitku-u-svijetu. Isto kao prema priručnom, su-bitak (*Mit-sein*) mora

biti interpretiran iz fenomena brige, ali kako drugi tubitak nije ono priručno, on ne može biti predmetom brigovanja, već stoji u skrbi (*Fürsorge*). Skrb je moja mogućnost da se prema su-bitku odnosim s jednakom brigom kao prema sebi. *Ukoliko tubitak uopće jest, on ima način skupa-bitka* (*Bitak i vrijeme*, §27).

Pitanje koje se pritom nameće jest *Tko* (*Wer*) je taj koji se pojavljuje u svakidašnjosti (*Alltäglichkeit*)? Onaj *Tko* svakidašnjeg tubitka jest *Nitko*, odnosno *neutrum* koji djeluje kako *se* djeluje i koji tvori područje za propadanje tubitka. Pripadajući mu, tubitak se prepušta onom svakidašnjem, neautentičnom *Se* i postupa onako kako skupa-bitak običava. Na taj način se tubitak kao bitak-među-drugima izručio i biva podložan drugima. Propadanje (*Verfallen*) ipak nije negativno, upravo zato jer zapalost tubitka ne smije biti shvaćena kao pad iz nekog višeg ontološkog stupnja. Propadanje je ontologijski pojam koji kao takav ne podrazumijeva vrednujuće rangiranje, već je konstituens tubitka kao takvog: *Se* je egzistencijalno i po sebi pripada temeljnom ustrojstvu tubitka.

Izlaganje Stjepana Kušara, koje je u njegovoj odsutnosti pročitao Ozren Žunec, bavilo se odlučnošću i brigom te je kao takvo poslužilo povezivanju dosadašnje analize u temeljni egzistencijalno-ontološki pojam brige (*Sorge*).

Kako je Kušar u svojem izlaganju istaknuo, bačeni bitak-u-svijetu je nužno s drugima na način Moći-biti. U ontološkoj mu je strukturi svojstveno razumijevanje. No, u ovom je slučaju nužno iznaći razumijevajuće čuvstvovanje po kojem bi tubitak sebi mogao biti dokučen na osobit način. To čuvstvo je tjeskoba (*Angst*). Tjeskoba tjeskobi pred biti-na-svijetu i tako izvornije otključava nego što to radi razumijevanje: temeljni je ugođaj tjeskobe onaj u kojemu se tubitku otkriva bitak sâm. Tjeskoba izlazi već iz onoga *da jest* tubitka. Kada se tubitak suočava sa svijetom, osjeća tjeskobu i užasavanje jer se svijet prikazuje onakvim kakav jest – kompleksnim i nesigurnim. Kao rezultat toga, tubitak nužno briguje. Kolokvijalno rečeno, bivajući kao bačen, tubitak je već unaprijed i na taj se način *ne brine* samo o sebi kao o samom svojem bitku, već se brine za bitak *uopće*. Tako tjeskoba otvara prostor brizi kao njen apriorni moment. Briga je izdržavanje načina na koji tubitak, kao biće koje stoji otvoreno za obzor bitka, jest.

U tom modusu, tubitku je svojstveno da kao biće koje biva između rođenja i smrti, briguje o smrti kao svojoj najvlastitijoj mogućnosti. Tu je temu obradio Ivan Kordić, pošavši od pitanja kako tubitak može steći uvid u fenomen smrti putem njegove ontološke analize. Tubitku je, kao bitku u svijetu, uvijek dostupna smrt drugih ljudi. To, međutim, ne može

poslužiti kao polazište za rješenje ovoga pitanja jer nije moguće autentično iskusiti smrt drugoga. Smrt, koja bi mogla poslužiti za ontološku analizu cjelovitosti tubitka, mora biti njegova *vlastita*.

Pitanje smrti problematično je iz nekoliko razloga, upozorio je Kordić. Smrt je jedini fenomen koji se u svojem karakteru mogućnosti ne da u potpunosti opisati – imenujući je, govoreći o njoj i strahujući od nje, tubitak zapada u neautentični odnos. Činjenje smrti nečim ovladivim oslabljuje njenu čistu mogućnost – smrću se ne može raspolagati jer ona nije nešto priručno.

Smrt je *ono što predstoji*. Kada tubitak pred njom tjeskobi očekujući je kao sigurnu, tjeskobu pretvara u strah (*Furcht*). U razlici prema tjeskobi, gdje se ono što nju izaziva ne može imenovati, radi se o strahu u kojem tubitak zna pred čim strahuje, jer smrt ima karakter nečega što ugrožava egzistenciju tubitka. Jedini dokaz da tubitak razumijeva svoju egzistenciju jest razumijevanje smrti i prihvaćanje činjenice da se bitak smrću ukonačuje. U momentu kada tubitak prihvati da je smrtan, na vidjelo izlazi bit egzistencije: bačeni tubitak *već* je smrtan i egzistira za svoj kraj. Kako se u bitku-k-smrti izgubilo ono *Se*, tubitku jedino preostaje da preuzme smrt kao vlastitu smrt. Kordić je zaključio kako smrt kao nemimoiolazna mogućnost osamljuje tubitak i tako mu omogućava skok u autentičnost, da se u smrti kao krajnjoj mogućnosti, tubitak potpuno vrati sebi.

Damir Barbarić u svojem je predavanju obradio pojam vremenitosti. Kao osnovu predavanja i kao posljednju pripremu za shvaćanje ukupne strukture tubitka izložio je sljedeće pitanje: »... što omogućuje cjelinu raščlanjene ukupne strukture brige u jedinstvu njene nerazvijene raščlanjenosti?« (*Bitak i vrijeme*, §65).

Odlučnost je ta koja tvori modus prave brige, a briga je moguća jedino na temelju vremenitosti (*Zeitlichkeit*). Da bi protumačio što je vremenitost, Barbarić je krenuo od pojma *pred-hodeće odlučnosti* (*vorlaufende Entschlossenheit*), koja je zapravo odlučnost tubitka da izlazi ususret smrti i kao takva ona je, kako je istaknuto u prijašnjem izlaganju, bitak pri najvlastitijem Moći-biti. To puštanje-sebe-prilaziti-k-sebi (*sich-auf-sich-zukommen-lassen*) naziva se budućnošću (*Zukunft*). Jednostavnije, ono buduće nije ono što se tek ima zbiti. Budućnost tubitka nije nešto što predstoji a još nije, već je *došaće* u kojemu tubitak u najvlastitijem Moći-biti dolazi k sebi. Iz budućnosti izvire bilost (*Gewesenheit*) – tubitak može pred-hoditi jedino kao najvlastitiji (bačen i brigujući), kakav je već *bio*. Svojevstveno egzistirati znači preuzeti ba-

čenost i osvijestiti da tubitak jest vlastita prošlost, koja ga tako uvjetuje u budućnosti koju on tek ima preuzeti. Sadašnjost (*Gegenwart*) ili, pravilnije rečeno, osadašnjivanje, ekstaza je vremena u kojoj tubitak smotreno briguje o bićima u svijetu. Te tri ekstaze vremena Heidegger je ovako objedinio: *Bilost izvire iz budućnosti i to tako što bila (bolje: bilujuća) budućnost otpušta iz sebe sadašnjost (Bitak i vrijeme, §65)*.

Čovjek vrijeme čini vulgarnim čineći ga javnim, naglasio je Barbarić. Ono ne postaje javnim zgodimice, nego takvim postaje u brigovanju, kada ga tubitak u svojoj sadašnjosti, koja je podložna za propadanje, svodi na javnu mjeru. Neautentično egzistirajući tubitak je takav da mu se raščlanjenost vremenske cjeline razdvaja i u sukcesivnom slijedu dobiva tri ekstaze vremena koje nisu ujedinjene.

Vremenitost neautentične egzistencije određena je propadanjem iskonske vremenitosti. A tu iskonsku vremenitost moguće je razumjeti jedino iz pred-hodeće odlučnosti na način bitka-k-smrti. Imajući to na umu, Heidegger ne može preciznije iskazati ustrojstvo tubitka od onoga kad kaže: o vremenu brigujući bitak. Time ukazuje: tubitak jest bitno konstituiran vremenom. Barbarić je zaključio kako se cjelovitost tubitka nalazi u bilosti (*Gewesenheit*), sadašnjosti (*Gegenwart*) i budućnosti (*Zukunft*) kao trima ekstazama vremena *zajedno*.

Završno predavanje o povijesnosti održao je Igor Mikecin. Što je u Heideggera povijesnost (*Geschichtlichkeit*)? Analiza, koja je započeta u Šegedinovu predavanju, donekle je postigla izvornu interpretaciju tubitka. No iz pitanja o cjelovitosti tubitka izostavljen je *početak* tubitka kao njegov prvi kraj nasuprot kojemu stoji drugi kraj, koji je smrt. Kako je bilo pokazano kod bitka-k-smrti, tubitku ne pripada samo početak, nego i kraj, ovdje se mora osvijestiti upravo obrnuta stvar. Uporište povijesne egzistencije treba tražiti u vremenitosti kao temelju *skrb*i.

Premjeravajući dani mu raspon vremena, tubitak jest *vremenski*. Sama mogućnost premjeravanja nadaže mu se iz slijeda događanja između rođenja i smrti, pri čemu vlastiti bitak tubitka biva kao sebe-protezanje (*selbst-Erreckung*). Dok je u slijedu događaja *zbiljski* samo onaj koji je u sadašnjosti, povijest ni subjektivno ni objektivno nije slijed koji dovodi do sadašnjosti i eventualno određuje budućnost. Kad se povijest shvaća kao vremenski slijed, istaknuo je Mikecin, poima se vulgarno. U tom slučaju ontološka analiza protezanja tubitka između rođenja i smrti ne bi bila moguća, jer bi se uvijek radilo o događaju koji je *sâmo sada*, a ne u jedinstvu vremenskih horizonata. Svaka povijest, svodeći se na događaje koji će pripadati *u jednu*

od ekstaza vremena, time nužno zapada u vulgarno razumijevanje vremena. Svojtvena povijesnost odgovara svojtvenoj vremenitosti, pa je stoga pri tumačenju bilo nužno poči od cjelovitosti tubitka i odustati od vulgarnog pojma povijesti.

Povijesnost je bitkovno ustrojstvo povijesti, koju Heidegger definira kao svojevrsno zbiivanje i kretanje tubitka, upravo kao *selbst-Erstreckung*. Kako je Mikecin istaknuo, za svojtvenu je povijesnost odlučujuća smrt kao skriveni temelj, pa je tako *osnova* povijesnosti tubitka bitak-k-smrti.

Povijesnost je u prvotnom smislu svojtvena tubitku, a tek u izvedenom smislu su povijesna ostala netubitkovna bića. Ona je bitkovno ustrojstvo zbiivanja tubitka kao takvog. To znači: kao što tubitak nije tek u vremenu, nije unutarvremeno biće, nego vremeni, egzistira, isto se tako tubitak ne pojavljuje tek u svjetskoj povijesti kao postojeće biće, nego on jest svoja vlastita povijest, zaključio je Mikecin.

Tom je temom zaključena Filozofska škola. U ovom smo sažetku vidjeli kako se iz egzistencijalno-ontološke analize dobio uvid u konstituciju tubitka. Izlagači su svojim predavanjima, strukturiranima u koherentnu cjelinu, i (zajedničkim) tumačenjima odabranih paragrafa, nanovo prevedenima zbog nedostatnosti postojećeg prijevoda *Bitka i vremena*, ocrтали put kojim se odgovorilo na pitanje što omogućuje bitak tubitka i, u konačnici, njegovu faktičnu egzistenciju. Pri svakoj analizi, kako je više puta istaknuto prilikom predavanja i raspravâ, bilo je nužno na umu imati fenomen *jednake izvornosti* karaktera tubitka koji su za njega samog konstitutivni. Vidjeli smo kako je temeljno ustrojstvo tubitka njegovo biti-u-svijetu, pri čemu u svjetovanju svijeta tubitak biva na način svojega *tu* kroz tri obilježja egzistencijalne konstitucije koja su čuvstvovanje, razumijevanje i govor. Analiza temeljnog ustrojstva tubitka tako je rezultirala analizom dokumenti koje kazuje na koji je način tubitak *ono tu bitka*. Bivanje u svijetu, u kojemu se tubitak brigujući odnosi prema priručnom i postojećem kao unutarsvjetskim bićima, pritom imajući mogućnost propadanja, na vidjelo je izašlo što je fenomen svjetovnosti uopće. Autentičnim bivanjem tubitak preuzima smrt kao najvlastitiju mogućnost, pri čemu brigovanje o smrti, briga sama, sačinjava smisao vremenitosti. Preuzimajući svoje mogućnosti u *cjelini* vremenitosti, tubitak biva povijesnim. Pritom se upravo tema *vremenitosti* ukazala najbitnijom, jer se u njoj ispunjava cjelovitost egzistencijalne konstitucije tubitka. Vremenitost je tâ u kojoj možemo govoriti o fenomenu *jednake izvornosti*, jer ona, kako je Heidegger napisao »... omogućuje jedinstvo egzistencije, faktičnosti i propadanja, i

tako izvorno konstituira cjelovitost strukture brige« (*Bitak i vrijeme*, §65).

Smisljena cjelina predavanja te seminarski radovi na paragrafima *Bitka i vremena* rezultirali su plodonosnim raspravama u kojima su jednako sudjelovali i izlagači i studenti. Posljednji je dan Škole bio predviđen za studentska pitanja, što je pridonijelo boljem razumijevanju Heideggerova kapitalnog djela.

Paula Jurić

Predstavljanje knjige Franciscus Patricius / Frane Petrić, Zoroaster et eius CCCXX oracula chaldaica / Zoroaster i njegovih tristo i dvadeset Kaldejskih proroštava

Dana 4. lipnja 2012. godine u Institutu za filozofiju predstavljena je knjiga Franciscus Patricius / Frane Petrić, *Zoroaster et eius CCCXX oracula chaldaica / Zoroaster i njegovih tristo i dvadeset Kaldejskih proroštava* koju je uredila Erna Banić-Pajnić, a izdao Institut za filozofiju. Ova knjiga sadrži Petrićev prijevod grčkog teksta *Kaldejskih proroštava* na latinski jezik (iz izdanja 1591.), zatim prijevod s latinskog na hrvatski jezik (preveo Ivan Kapec) te grčki tekst istih.

Na samom početku predstavljanja ove vrijedne knjige, okupljenima se pozdravnim riječima obratio ravnatelj Instituta za filozofiju dr. sc. Filip Grgić. Prvi je o knjizi govorio recenzent dr. sc. Franjo Zenko koji je u svom izlaganju zaključio kako su Zoroastrov život i djelo i danas prijeporni te kako knjiga *Zoroaster i njegovih tristo i dvadeset Kaldejskih proroštava* svjedoči o produktivnom proučavanju hrvatske filozofije i njezinih izvora. Zatim je druga recenzentica knjige, dr. sc. Mihaela Girardi-Karšulin, istaknula kako je ova knjiga vrlo složena za uređivanje, ali i vrlo važna za renesansnu filozofiju. Knjiga je također bitna za sagledavanje Petrićeve percepcije Zoroastra i njegovog nauka. Naime, kako smo saznali od Girardi-Karšulin, Petrić spominje Zoroastra i u svojim *Peripatetičkim raspravama*. Prevoditelj knjige Ivan Kapec govorio je o knjizi s filološkog aspekta. Tako je naglasio kako u prijevodu nije praćena interpunkcija latinskog teksta, već su odlomci odvajani prema smislu, dok su stihovi (u heksametru) prozno prevedeni. Redaktor grčkog teksta Nino Zubović govorio je o poteškoćama na koje je naišao radeći na grčkom tekstu, pri čemu je pokušao

što vjernije reproducirati grčki izvornik tiskano-
nog izdanja. Na kraju svog izlaganja napome-
nuo je kako su *Kaldejska proroštva* dio grčke
književne predaje. Posljednja je o knjizi govo-
rila urednica dr. sc. Erna Banić-Pajnić koja je
istaknula kako je tekst *Kaldejskih proroštava*
objavljen u Dodatku Petrićeve *Nove sveop-
će filozofije* (Ferrara, 1591.). Međutim, ovaj
Dodatak nije objavljen u dvojezičnom izda-
nju njegove *Nove sveopće filozofije* (preveli
Tomislav Ladan i Serafin Hrkać) objavljene u
Zagrebu 1979. godine. Banić-Pajnić je navela

i nekoliko motiva radi kojih se odlučila radi-
ti na objavi *Kaldejskih proroštava*, a to su:
prvi, što su tekstovi Dodatka *Nove sveopće
filozofije* do danas ostali prilično nepoznati;
drugi, značenje koje spomenuti spisi imaju u
Petrićevoj filozofiji izloženoj u *Novoj sveop-
ćoj filozofiji*; treći, značenje ovog Petrićeva
izdanja *Kaldejskih proroštava*; te posljednji,
značenje koje *Kaldejska proroštva* općenito
imaju unutar renesansne filozofije.

Ivana Skuhala Karasman